

Tijding 1982-1

Kroniek van de heemkundekring

't Zuidkwartier

Tijding **1982 - 1**

Uitgave van de heemkundekring

't Zuidkwartier

MAART '82

TIJDING 1982 - 1

VOLGORDE DER ARTIKELEN:	Pag.
- Doelstelling van de Heemkundekring	3
- Bestuurssamenstelling	4
- Van de redactie	5
- "Zei-spreuken"	6
- Er kwamen er uit het Oosten	9
- Van vroeger, nouw en strak	33
- Huijbergen, bevolkingscijfers en zijn Heren	42
- Sodomie en Sodom niet	62
- Levenswijsheid	71
- Ossendrecht in oude wegen VII	72

 Nadruk, of overname van Tijding 1982/1 of gedeelten daarvan in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van het bestuur en schrijvers der artikelen is verboden.

 Het Zuidkwartier aanvaardt geen verantwoording aangaande de stijl en de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Het Bestuur.

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDIGE KRING
"HET ZUIDKWARTIER"

Opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende- of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Gemeenten Huijbergen Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel:

1. Het bevorderen van de belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, ekskursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen enzovoorts.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuur-historische- en heemkundig waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich voor 1982 opgeven d.m.v. storting van de jaarkontributie ad f 25,- t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr.:14.05.21.437, gironummer van de bank: 1107397.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:Mej. M. Bastiaanse, sekretaresse interne zaken,

Antwerpsestraat 47, Putte (N.Br.)

Tel.: 01645-2794 (Na 18.00 uur)

SAMENSTELLING BESTUUR.

A.J. Pijnen, voorzitter.

Huijbergseweg 51, Hoogerheide. Tel.: 01646-2895.

L.F. v.d. Bergh, Vice Voorzitter/extern sekretariaat.

Aviolandalaan 29, Hoogerheide Tel.: 01646-3339

Mej. M. Bastiaanse, sekretaresse interne zaken.

Antwerpsestraat 47, Putte. Tel.: 01645-2974.

A. Mattheussens, penningmeester.

Aanwas 27, Ossendrecht.

Mevr. C. Bolders - van Dooren.

Vogelenzang 3, Ossendrecht.

J. van Loon.

Koningin Wilhelminastraat 22, Ossendrecht.

Tel.: 01647-2782.

P. v.d. Bussche.

Kromstraat 3, Hoogerheide.

M. v.d. Boomen.

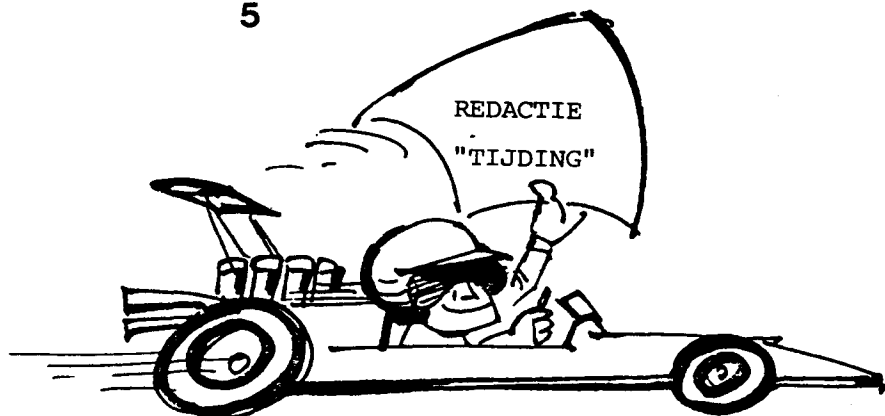
Van de Zandestraat 9, Woensdrecht.

LOSSE NUMMERS "TIJDING".

In verband met de algemene prijsstijgingen hebben wij de contributiebijdrage moeten verhogen.

Derhalve stijgt ook de prijs van losse nummers van "Tijding" van f 5,- naar f 6,-.

Deze zijn aan genoemde prijs verkrijgbaar bij Mej. M. Bastiaanse.

Een nieuw jaar, een nieuwe lente, een nieuw geluid. Zo ook bij Tijding.

Na vijf jaar zorg te hebben gedragen voor de uitgave van Tijding was voor Dhr. A. Pijnen de tijd aangebroken de zware last, (welke toch steeds opnieuw aan de uitgave van Tijding verbonden is) met anderen te gaan delen.

Zoals u allen inmiddels wel zult weten, is daarom een redactie gevormd. Wij hopen en vertrouwen in de toekomst tot een nog mooiere uitgave van de Tijding bij te kunnen dragen.

De redactie kan dit uiteraard niet alleen. U allen kunt uw steentje daartoe bijdragen.

Daarom het vriendelijke verzoek aan een ieder welke de Heemkundige-kring het Zuidkwartier een goed hart toedraagt: al bent u geen schrijver maar u bent in het bezit van gegevens van welke aard dan ook, schroom niet en kom naar de redactie. Met alle plezier helpen wij u met uw verhaal.

Laat er ons samen dit jaar, wat uiteindelijk een jubileum jaar is, iets moois van maken! Want op het gebied van heemkunde is nog, zoals u weet, veel te doen wat van groot belang is. Niet alleen voor nu, maar ook voor de mensen welke na ons komen.

Voor diegene welke hun toezegging reeds gedaan hebben aan de redactie: succes dit jaar bij uw werkzaamheden; wij wachten op u!

Voor diegene welke in het verleden hun bijdrage aan Tijding hebben geleverd: bedankt allemaal voor alle zorgen en bijdrage, zij werden (en worden) steeds op prijs gesteld!

In het bijzonder meenden wij ook Dhr. A. Pijnen te moeten bedanken voor de zeer grote bijdrage welke hij in de afgelopen jaren aan de tot standkoming van Tijding heeft geleverd.

En tot slot voor al onze lezers: héél veel leesgenot aan de ook dit keer weer interessante artikelen in deze Tijding.

Namens de redactie:
Anja de Greef-Verhees.

Inleveren nieuwe copij: t/m 25 mei 1982.
Secretariaat Tijding : Aanwas 47, 4641 JG Ossendrecht.

”ZEI - SPREUKEN”

Onder 't volk worden dikwijls spreuken en gezegden gebruikt, die in speciale bewoordingen een algemeenheid over zekere personen op een lachwekkende manier aan de man willen brengen. Men noemt die "Apologische spreuken" (Van het Gr. Apologos-verhaal) of "Zei-spreuken", gezegden waarin één of meer sprekende figuren op een humoristische wijze een spreekwoord illustreren; ze bevatten dikwijls een zedeles of levenswijsheid. We zijn zo eens gaan neuzen en luisteren en bemerkten, dat er nogal heel wat van die spreuken in omloop zijn.

Aan zo iets ga je gewoonlijk gedachteloos voorbij, maar bij nader bekijken blijken er toch heel wat van die spreuken dagelijks en door velen gebruikt te worden.

Wij zijn er ook eens nader op ingegaan en kregen zo heel wat van die spreuken bij elkaar, luister maar:

- 1 *"Ongebonden is het beste,"* zei het kalfke en hij zat aan een volle hooimijt.
2. *"Werken is zalig,"* zei het begijntje en ze droegen met zessen een stro-pijl weg.
- 3 *"Al wat rookt, is brand,"* zei Tijl Uilenspiegel en hij ging aan een paardenstront blazen.
- 4 *"Overal waar het rookt, is vuur,"* zei Tijl Uilenspiegel en hij warmde zich aan een paardestront.
- 5 *"Wie mooi wil zien, moet pijn lijden,"* zei de dienstmeid en ze stak haar hoedenspelden door de oren.
- 6 *"Wees u zelve,"* zeide ik tot iemand, maar hij kon niet, hij was niemand. (ontleend aan de Genestet).
- 7 *"De mensen, die haten me,"* zei Tijl Uielnspiegel, maar ik maak het er ook naar.
- 8 *"'t Gaat om het lood",* zei Robbes, (om de centjes)
- 9 *"Eerst zien",* zei de blinde.
- 10 *"Bakkes, weir doew eige",* zee Kr....., want â g'aon 't ind zigt, is 't lekker.

('n Vroegere inwoner uit onze streek legde, als hij z'n middagboterham in de polder aan het veroberen was, z'n schaarse boterhambeleg achter op de boterham, zodat hij er lang van genieten kon).

- 11 *"Strejeep", mille.....(vloek), blet nâ, (huil nu), zee den D....* (vroegere dorpsfiguur) en hij sneed de geit z'ne nek af, omdat deze altijd stond te blaten en daardoor de duiven stoorde bij het binnen komen.
- 12 *"Vooruit",* zei Tjil Uilenspiegel en hij duwde zijn moeder van de trap af; *"Ge moet dat niet meetellen, want ge moet er allemaal af"*.
- 13 *"Eerst eten",* zeiden ze in Oosterhout. (N.a.v. een bespreking over de aanleg van een spoorlijn aldaar. Doór dat te zeggen en te doen en de bespreking uit te stellen, ging de aanleg van die spoorlijn hun neus voorbij. (Niet historisch verantwoord.)
- 14 *"Nou leer ik pas de zaak doorzien",* zei de keukenmeid, toen de bodem uit de koffiekant viel.
- 15 *"Alles met mate",* zei de boer en hij at de aardappelen met de hooivork.
- 16 Toen de Pastoor in de kerk de zegen gaf, was er een boer en die nam zijn hoed niet af.
"Want, zei hij, "Is de zegen goed, Dan komt-ie ook wel onder mijn hoed."
- 17 *"'ne schone dag",* zei de mulder en het waaide.
- 18 *"Om te beginnen",* zei de vos tegen d'hinne (de hen), en hij sloeg er zeven binnen.
- 19 *"Amen",* zei de koster en 't lof was uit.
- 20 *"Wâ nou gedaan",* zei de koster en de kerk stond in brand.
- 21 *"Ik geloof, dat het Grieks is",* zei Wiebes en hij hield zijn kerkeboek 't onderste boven.
- 22 *"Niemand van kennis er bij",* zei Smous en hij zag vijf Chinezen.
- 23 *"Wachten kan ik best",* zei Boer Pon en hij deed niets.

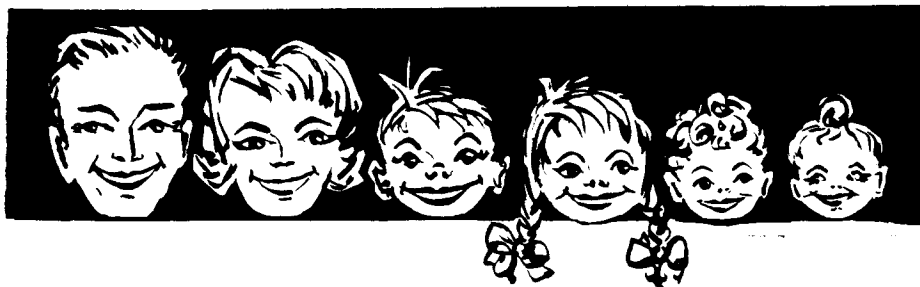
- 24 "Plezierig, als het gedaan is," zei Teun en hij wiegde zijn kind.
- 25 "Daar ligt de knoop", zei Kwispel en hij hield z'n broek met beide handen vast.
- 26 "Dan liever de lucht in", zei van Speyck.
- 27 "Je kunt niet eeuwig dwars zijn", zei Tijn Uilenspiegel en hij liet zich staande begraven.
- 28 "Je kunt niet om alles denken", zei de boerin en ze ging zonder emmers de koeien melken.
- 29 "Bemin uw vrouw zo fel en vurig, dat ge bereid bent uw oogappel voor haar uit te rukken", zei Shakespeare, en hij legde zijn glazen oog voor de keukenmeid op de aanrecht.
- 30 "Doe wel en zie niet om", zei dove Tienus en hij werd morsdood gereden door een Chevrolet.
- 31 "Houde gij ze lomp," zei de burgemeester tegen de pastoor, dan houd ik ze arm. (gezegde uit vroegere tijden, toen 't volk onwetend moest gehouden worden en arm.)
- 32 "Bidden en volhouden", zei 't meisje en ze lag al drie dagen bij 'ne dode soldaat.
- 33 "Amen", zei Poepie Damen en de kerk ging plotseling uit.
- 34 "Ieder zijn meug", zei de boer en hij kroop op zijn varken.
- 35 "Liefde is blind", zei de boer en hij kuste zijn varken.
- 36 "Men moet een gegeven paard niet in de bek kijken," zei een man en hij keek de andere kant uit, toen z'n schoonmoeder gaapte.
- 37 "Ik kan dat kittelen aan de hals niet verdragen," zei de boef, toen hij aan de galg moest.
- 38 "Ik weet 't wel", zei de predikant en hij bleef steken.
- 39 "Wat nieuws moet er wezen?" zeiden de dieven en ze hingen de beul aan de galg.

D.J.B. Hugens
A.P.C. Hugens-Verbrugge.

ER KWAMEN

ER UIT HET

OOSTEN.

Verslag van een voortgezet onderzoek aan de hand van herkomstnamen.

1. Voorwoord.

"We zijn de banden met de tradities die wij hadden niet kwijt. Dat is erg belangrijk. Wat voor betekenis heeft al het geld en de hogere levensstandaard die jullie in het westen hebben als je de wortels verliest. We zijn allemaal ergens vandaan gekomen en we gaan allemaal ergens naar toe". (Lech Walesa). ^{83a}

Ieder die zich bezighoudt met zijn naaste omgeving, het ontstaan en de ontwikkeling ervan en de mensen die er wonen, doet aan heemkunde. ^{71a}

Een onderdeel daarvan is het zich afvragen: "Waarom zijn juist wij, bewoners van 't Zuidkwartier, hier, in dat Zuidkwartier.

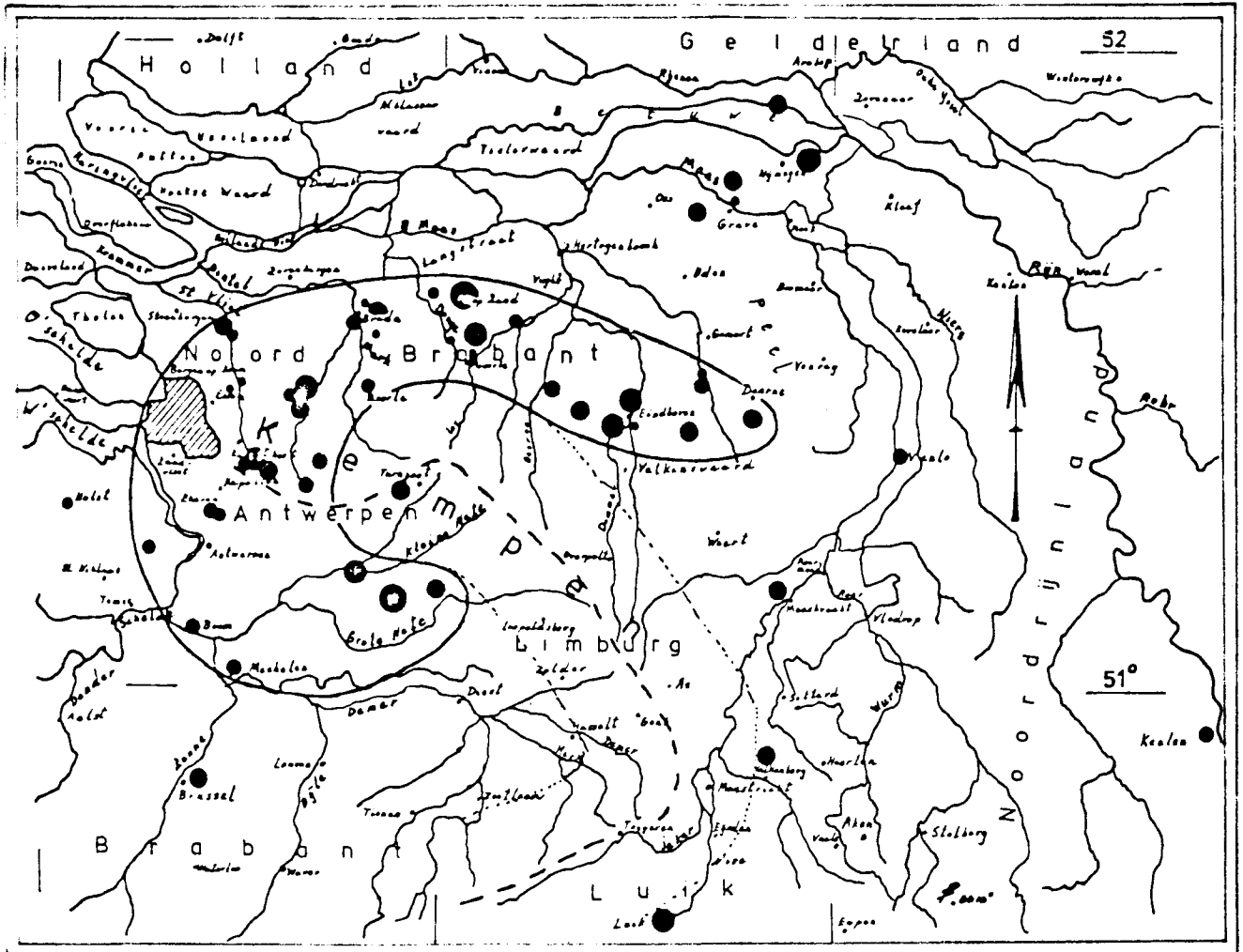
Wonen we er al vanaf de tijd der "Germanen, Friezen en Saksen"?

Belangstelling voor de geschiedenis van de streek, aardrijkskunde en naamkunde bracht me ertoe om via de laatste twee interesses wat meer te weten te komen over de bewoningsgeschiedenis van het vroegere Zuidkwartier van het Markizaat van Bergen op Zoom.

2. Het voorafgaande.

"Komen we uit het oosten? Een onderzoek aan de hand van herkomstnamen" stond in de Tijding 80/3. Hierin werd beschreven dat in het Zuidkwartier van Bergen op Zoom voorkomende familienamen als Van Agtmaal en Van Tilburg - herkomstnamen genoemd - een aanwijzing kunnen zijn voor een

trek vanuit de gelijknamige plaatsen naar het Zuidkwartier.⁸⁰
 Er werden 57 van dergelijke herkomstnamen in kaart gebracht.
 Het bleek mogelijk 53 plaatsnamen in of in de nabijheid van
 het vroegere hertogdom Brabant als mogelijke herkomstplaats
 aan te duiden.

Veel daarvan liggen aan de randen van het Kempisch Plateau, enkelen langs de Maas. Zijn er aanwijzingen dat voorvaderen van de dragers van herkomstnamen van zo'n stamplaats afkomstig zijn? Daartoe zou voor elk van die familienamen de stamboom nagegaan moeten worden.

3. Probleemstelling.

Het vorenstaande is in feite een opeenstapeling van veronderstellingen. Zijn de genoemde herkomstnamen werkelijk familienamen die afgeleid zijn van "lokaliseerbare aardrijkskundige aanduidingen"?

(Een naam als Van Dijk is dus geen herkomstnaam).²

Zijn de stippen op de kaart bij de juiste gehuchten, dorpen en steden geplaatst?

4. Doel van het onderzoek.

De vragen kunnen alleen beantwoord worden door het verrichten van stamboom- (=genealogisch) onderzoek van de familienamen.

Op die manier kan achterhaald worden of er voorvaderen van herkomstnaamdragers uit de bijbehorende herkomstplaatsen afkomstig zijn.

Zo heeft ene Balthus, geboren circa 1610, wonende onder de jurisdictie (=rechtsgebied van) Ameide een zoon Jan Balthus, geboren rond 1638, schepen te Tienhoven. De verdere stamreeks van die familie heet: Van Tienhoven³. In dit geval is een herkomstnaam bewezen.

Bij zo'n herkomstonderzoek wordt dan bovendien duidelijk wannéér de herkomstnaam ontstond, hoe groot de verhuisafstand was en soms ook, welke omstandigheden aanleiding gaven om te verhuizen.

Het doen van stamboomonderzoek naar de tientallen herkomstnamen stond dus voorop. Omdat me geen soortgelijk werk bekend is, ontstond meteen een nevendoeel, namelijk het bezien of deze genealogische methode gemakkelijk is, en voldoende resultaten oplevert.

5. Werkwijze.

Zelf onderzoek doen naar de herkomst van de 57 familienamen zou zeer tijdrovend zijn en daarom is daar van afgezien.

Gesteund moest worden op onderzoek van anderen. Daartoe werd van "Beresteyn"⁴ (hoofdzakelijk op Nederland gericht) en in mindere mate van "Leenaerts"⁵ (in hoofdzaak op België gericht) een uittreksel gemaakt. Dit leverde enkele honderden verwijzingen op naar publikaties in de diverse genealogische tijdschriften, naar geschiedkundige boekwerken en,

in een enkel geval, naar beschrijvingen van afzonderlijke families. De per naamkern aldus verkregen verwijzingen werden gerangschikt naar tijdschrift en boekwerken met de daarin op te zoeken familienamen.

In deze fase werd de lijst met herkomstnamen nog eens kritisch bekeken. Van de naam Leenaerts werd besloten niets na te gaan, omdat de kans op verwarring met het patroniem Leenaertszoon te groot is. Aan de vijf naamkernen beek, heuvel, meer, moer, en overveld werd minder tijd besteed. Het zijn algemeen voorkomende "veld"-namen die veel verwijzingen maar weinig kans op bruikbaar resultaat geven.

Hierna begon het eigenlijke leeswerk. In diverse bibliotheken en archieven, maar vooral in het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag werden de bronnen geraadpleegd. Bij de laatstgenoemde instelling werden bovendien de diverse kaartsystemen op de familienamen doorgenomen. (6-9). Snel werd duidelijk dat het nagaan van alle verwijzingen een ondoenlijk werk was. Daarom is circa een vijfde deel van de titels niet bekeken.

6. Resultaten.

Geen bruikbaar geachte verwijzingen vond ik voor de duidelijke herkomstnamen Agtmaal, Caam, Dorst, Ginneken, Oirschot, Sprundel en Zundert en de varianten daarop.

Er werden geen aanwijzingen gevonden dat Ekelen en Ekeren in één familie voorkomen. Van Ekelen zal geen herkomstnaam zijn. Verwantschap tussen De Greef en De Graaf is niet uitgesloten. De naamkernen elst, heuvel, nispén en wesel leverden een overvloed aan leesstof.

Bij het doornemen van de lectuur kwamen Van Beveren, Van Loon, Van Meer, Van Merode, (vooral De Merode), Van Nispén en Van Wesel veel voor als adellijke geslachten. Het aantal publicaties daarover was te groot om ze nauwkeurig te lezen. Hierna volgt een overzicht van hetgeen bij de herkomstnamen is op te merken en wat voor het Zuidkwartier van belang kan zijn.

Aalst

Het schepengeslacht Van Aelst is omstreeks 1500 te Gorinchem te vinden. Burgemeester van Brussel omstreeks 1590.

Begin 17de eeuw is er een familie van Aalst gevestigd in Tiel³⁰ en zijn er personen van die naam schilder te Delft.²⁹

Amsterdam

Van Amsterdams zijn er in de 17de eeuw in Delft.^{28a}

As

De naam verschijnt voor het eerst in 1170 bij een verbond van de hertog van Brabant.⁵⁸ Een Jacob van Asch, geboren 1461 zit in 1513 in de raad van de stad Utrecht.⁷

Van As(ch) komt in Lier al in de 16de eeuw voor, op Tholen ingevoerd in 1672 door Gommert Wouterse van Asch. Alle Zeeuwse Van As stammen daarvan af. Rond 1770 komt Van As voor in Woensdrecht, Ossendrecht en Borgvliet.⁵⁸

Beek

De familie van Beeck zou afkomstig zijn van Tilburg.³² Begin 17de eeuw zijn er van Beecks te Welde. (Aan de Schelde, circa 20 km ten zuiden van Gent). Via Wuustwezel gaat het naar Zundert en Oosterhout. Later zijn er in Breda. Zo verspreidt de naam zich over Rijsbergen, Antwerpen, Namen en Brussel.⁷

Beveren

In 1376 is er een Henric Bever burgemeester van Dordrecht. Het gaat om een vooraanstaande familie.²⁴ In 1521 is er een burgemeester van Schiedam.²⁵ Eind 17de eeuw is de naam in Vlissingen.²⁰

Brugge

De Van Brugges waren al in de 16de eeuw over alle landen verspreid.⁴¹ en ^{47c} Jan Jorisz. bijvoorbeeld, passiespeler, is in 1554 in Basel ingeschreven als Johan van Brugge. Later wordt hij naar zijn landgoed Johan van Binningen genoemd.⁴³

Naamsverbastering (soms "veredeling") als "Du Pont" is mogelijk.¹⁴

Bos

Vroegst gevonden Van den Bussche woont in 1337 in Voor-
schoten. Een latere in de tweede helft van de 16e eeuw te
Zwolle.⁷ Een Petrus van den Bussche kreeg op 16 juni 1667
in Brugge een dochter.⁴⁷ In de eerste helft van de 17de
eeuw zijn er te Vlissingen.⁷

Chaam

Bij de verwijzingen werd vooral Caan gevonden. Wouter van
Caem is van 1740 tot 1766 burgemeester van Heusden.^{72b}

Doorn

Enkele van Doorns emigreerden tussen 1591 en 1610 van Til-
burg naar Rotterdam (wolhandel).⁷⁹ Joanes van Doren, schout
(gerechtsdienaar), werd geboren in 1666 te Zeelst.⁵⁵

Ekelen

Komt in Leur voor vanaf 1569.²²

Ekeren

M(a)erten Lambrechts, geboren circa 1585, molenaar te
Kalmhout (gehuwd met Cornelia van Elsacker) heeft een
zoon Lambrecht Maerten, geboren circa 1615, later is
die molenaar in Zandvliet. Diens zoon Maarten (ook Meerten)
Lambrechtsen (Van E(e)keren) werd geboren te Ekeren rond
1640. Hij was eerst molenaarsknecht te Halsteren en pachtte
in 1663 de "Princelantse molen" te Dinteloord. De kinderen
van Maarten werden in Dinteloord geboren en heten dan Van
Eekeren. Het geslacht leverde molenaars te Rucphen, Wil-
lemstad, Zevenbergen, Zwammerdam en Dordrecht.¹⁷

Elsacker

Het goed Elsacker wordt al in de 15de eeuw te Meerle vermeld.
Ene Geert van den Elsacker leefde vòòr 1527 te Hoogstraten.
Wellicht familie daarvan is Michiel van Elsacker, geboren
circa 1470, schepen (functie vergelijkbaar met wethouder-
schap) van Loenhout. Diens achterkleinzoon mr. Jan van Els-
acker⁷⁷ wordt in 1614 in Loenhout geboren en wordt secre-
taris van Wouw.¹⁰

Elst

Van der Elst's zijn er in de 17de eeuw in Delft, Den Bosch en Vlissingen.²⁶

Gastel

Renier van Gastel, eerste schepen van Turnhout, geboren 1662, gestorven 1716. Er zijn nakomelingen van te Mechelen.³⁸
Ene Anonie van Gastel geboren te Eindhoven in 1727, vestigde zich als tinnegieter in Turnhout.⁷⁰

Gemert

In de 14de eeuw komt Van Gemert voor in Den Bosch,¹⁸ en^{76c} in 1518 in Tiel¹⁹ en in de 17de eeuw in Amsterdam.¹²
Daniëls Franssen, wonende te Gemert, geboren circa 1625 heeft zoon met achternaam Daniëls van Gemert.⁶⁰ In 1700 waren er Van Gemerts in Megem.⁶¹

Geel

Er is een Daniël van Gheel, geboren 1530, aalmoezenier van de gereformeerde kerk te Antwerpen, later koopman in Amsterdam.²⁷ Er zijn poorter-aktes van Amsterdam voor Daniël en Cornelis van Gheel (respectievelijk 1653 en 1668).⁵⁶
In 1670 komt de naam voor in Perk.³⁶ (circa 15 km ten noordoosten van Brussel).

Goirle

Hertog Jan van Lotharingen, Brabant en Limburg, noemt in 1358 Arndt van Gorle als zijn leenman. Dit is de stamvader van de Van Goorle's in Antwerpen. Van hieruit trokken er in de 16de eeuw naar Noord-Nederland.⁶¹
In Delft is in 1634 'n Michiel van Gool pottenbakker uit de "Meyery den Bosch". Van Gools uit Gilze en Molenschot heten tot circa 1700 Jespers⁷; Leendert Adriaen Jespers van Gool gestorven vóór 1698, heeft zoon Jacob Leenderts, geboren rond 1675, gestorven circa 1722 in Gilze. Afstammelingen daarvan wonen sinds begin van deze eeuw in Hoogerheide en Woensdrecht.⁶⁴

Gorp

In de 14de eeuw is ene Wouter van Gorop leenman van de hertog van Brabant.³⁹ Humanist Joannes Goropus Becanus (Jan Gerartsen van Gorp) werd in 1519 geboren te Gorp. Zijn voorouders woonden er ook.⁵² In de 16de eeuw was Van Gorop al bekend rond Leuven.³¹ Rond 1600 waren er Van Gorps in de buurt van Essen.³⁹ De naam komt zeker vanaf 1625 voor in Alphen.⁶⁹ Henricus van Gorp, verver, is geboren te Turnhout in 1759.⁴⁵

Greef

Derk de Greeff, misschien geboren te Doesburg, is omstreeks 1700 soldaat.⁷

Judith de Greef, jongedochter van Delwijnen trouwt in Andel, gestorven rond 1748.^{76b}

Hees

Naam Van Hees komt al in de 14de eeuw voor.⁷⁸ Van Heesch wordt vernoemd in Schijndel en St. Oedenrode.^{75p. 117} Van Heze is erfsecretaris van Michielsgestel.^{75 p.134}

Heuvel

Het geslacht Van den Heuvel is al bekend in 1372, toen er in een Schijndelse akte een Jan van den Hovel genoemd werd.^{83b}

Hillo

Oudst bekende voorvaderen van de familie Scheyven-van Thillo woonden bij Tilburg en noemden zich Scheijven. Al in 1422 is er in Oisterwijk een Claus Claus Sceijven. Te Tilburg bestond eertijds een buurtschap Sceijffve. Of de naam daaraan is ontleend is onbekend. Begin 17de eeuw (vòòr 1608) vestigen zich Scheijven's onder Wuustwezel, in Achterbroek, in de buurtschap Hillo. Toen viel die onder het rechtsgebied van Wuustwezel hoewel die veel dichter bij Kalmthout ligt.^{51 p.7} Bewezen is dat de plaatsnaam ouder is dan de geslachtsnaam.

De plaatsnaam kan er dus niet aan ontleend zijn.
 Jan, zoon van Adriaen Steven Dierck Scheyven, komend vanuit Tilburg werd te Achterbroek: Jan Adriaenssen opt Hillo. (Ter onderscheiding van andere Jannen).^{51 p.8} Het toevoegsel Opt Hillo werd in vele vormen verschreven tot onder andere Van Thillo.^{51 p.9} Vrijwel alle "Hillo's" kunnen gekoppeld worden aan Jan Adriaenssen.^{51 p.10}

Hoek

Hocx bestaat eind 17de eeuw in Huy.³³ Oude familie, misschien uit streek van Luik of Hasselt.³⁴

Hoodonk

Bisschop Joannes van Hooydonk is geboren in 1782 onder Ulvenhout.⁴⁸

Hulst

Helius Verhulst, geboren te Meghelen, schilder, huwt in 1589 te Delft.⁷ Naam Van Hulst bestaat in de 16de eeuw in Maurage (ongeveer 8 km ten Oosten van Mons, Bergen, in België).³⁵ De naam Van Hulsen staat aan het begin van stammen Verhulst en Verhulssen.⁷

Keulen

Adrien van Ceulen werd op 5 sept. 1640 toegelaten als griffier in Antwerpen.³⁷ Geslacht Van Keulen is er een van boekhandelaars, uitgevers, etc. te Amsterdam.⁴⁹

De Familie Van Ceulen speelde een voorname rol in Vlijmen en had banden met families die tijdens de "retorsietijd" geheime bidhuizen in Den Bosch bezaten.^{77a}

Loenhout

Al in 1418 bestonden er Van Loenhouts.⁵⁷

Luik

In het begin van de 17de eeuw is er een geslacht Luycks in Marcq (België).^{75a}

In Oud-en Nieuw-Gastel wordt in 1759 'n Luycks geboren.^{76a}
 Een naamsverandering Lucaszoon -Lucs- Luiks heb ik niet gevonden.

Maagdenberg

Een Grietje van - is gedoopt te Leiden op 18 sept. 1707.⁶²

Mechelen

In de 13de eeuw is Sophia van Mechelen vrouw van de heer van Breda.⁸⁷

Als adelijk geslacht al in de 15de eeuw in Duitsland.

In 1585 trouwt te Delft Joost Gommers van Mechelen, schoenmaker, geboren te Brussel. Naam in de 16de eeuw in Zevenbergen. Floris van Mechelen burgemeester van Turnhout heeft kleinkinderen die leefden rond 1600 te Rijsbergen.⁶³

Meel

Naam Van Meel komt vrij voor.⁴¹ In 1463 was Daem van Meel, schepen te Tiel, Medel (meel in spraakgebruik) is een buurtschap bij Echteld.^{47d}

Meel kan ontleend zijn aan polder Melhil te Zwaluwe. Komt voor in Made, Zevenbergen, Klundert en Zwaluwe en werd er in de 17de eeuw al gedragen.⁷² Eind 17de eeuw zijn er Van Meels in Rotterdam.²⁸

Merode

Het geslacht is afkomstig van Keulen. Het verwierf in 1323 de heerlijkheid Merode (Bij Düren aan de Roer tussen Keulen en Aken).⁸⁴ De Merode is een van de bekendste en oudste Zuidnederlandse adellijke geslachten. De bewezen afstamming begint in 1200. De voornaamste vertegenwoordigers van het geslacht zaten in de buurt van Luik, Brussel, Mechelen, en Maastricht.⁷¹

In de 16de eeuw zijn er Van Merode's heer van Oirschot en Hilvarenbeek.⁶⁵ Heer Johan van Merode, onder andere heer van Merode, Petershem (ten noordoosten van Gembloux bij Namen) en Duffel (aan de Nete, ten zuidwesten van Lier) geeft in 1570 opdracht voor de bouw van een nieuwe molen te Herlaar (bij Oisterwijk).⁸¹

In Roosendaal komt de naam voor vanaf de 16de eeuw.⁷

Moer

De naam komt al in de 14de eeuw voor.¹⁵ Er zijn er afkomstig van het vlaams geslacht van aanzien, dat omwille van de religie eind 16de eeuw naar Noord-Nederland vluchtte.²¹ Van der Moer's vindt men in talrijke akten als turfhandelaars en -schippers. De oorsprong van een geslacht Van de Moer ligt in Etten-Leur. Variaties van de naam zijn Moerkens en Moerkints.¹⁵ In de 15de tot en met de 17de eeuw zwermt het geslacht uit, onder andere naar Zeeland. Zo zijn er bijvoorbeeld in Klundert sedert 1636,²³ en de Zierikzeese Van de Moer's komen uit Dinteloord begin 18de eeuw.⁸³

Niftrik

Er is een dorp van die naam in het land van Maas en Waal. Wierus van Nifterik doet op 2 maart 1243 afstand van de kerk te Niftrik en verkoopt goederen aan Godfried van Kuik.⁷ Er is een Freso van Nifterik in de 13de eeuw. Later komen er voor in Arnhem en Nijel.⁷ Van Niftrick in 1593 komt al uit België.⁷

Nispen

In 1418 waren er al Van Nyspens.⁵⁷ Al in de 16de eeuw zitten er Van Nispens in groten getale in Zuid-West-Brabant.⁷³

Oerle

Naam Oerle als dorpsnaam wordt na 1500 algemeen. In de volksmond luidt het Oers.⁷⁶ De naam Oerlemans komt eerst voor in 1457 in de parochie Venloon¹⁶ (Loon op Zand). In 1626 huwt te Sprang een Oerlemans.⁵⁰ Na de vrede van Munster in 1648 is er een trek naar door oorlog en ziekten verlaten gebieden. Daardoor komt de naam in de Pfaltz ook als Orleman voor.¹⁶ Orstreeks 1750 trouwen er drie Oerlemansen die afkomstig zijn van Loon op Zand en wonen in Baardwijk.^{76a} Eind 17de eeuw leefde een predikant Van Oerle in de Peel.¹¹

Oevel

Anno 1393 was Walter de Oevel pachter op een abdijhoeve te Essen-Wildert.⁴⁰ Adriaan van Oeffelen, geboren circa 1745 te Kruisland, is voorvader van de Van Oeffelens en Van Hoeffelens in West-Brabant, maar vooral op eiland Tholen.⁵⁹ Naamsverwarring Van Offel - Van Uffelen is niet uitgesloten.^{72a}

Oirschot

Aernout of Aert Tomasz. van Oorschot was piqueurmeester van prins Maurits.⁷

Opdorp

Naam Opdorp (zonder Van) komt in de 17de eeuw voor in Holland.¹⁷

Pul

Omstreeks 1750 huwen er elf (Van) Pullen(s) die wonen in Elshout.^{76a} Rond 1785 trouwen vier Pulle(n) (s).^{76b}

Someren

Eind 16de eeuw leefde enen Peeter Somers in Aartselaar.⁷⁷ (10 km ten zuiden van Antwerpen). Egidius Somers kreeg op 10 april 1665 een zoon te Bilzen.⁴⁶ (België).

Tilburg

Ghevert Adriaenssone van Beurden, linnenwever van Tilborch, verkreeg op 29 april 1580 het poorterschap van Bergen op Zoom. Mathijs Adriaensz Jansz. van Tilburch was onder andere lakenmaker in Rotterdam.⁷⁹

Veldhoven

Al in de 15de eeuw waren er Van Velthove's in Oldenzaal.⁵³ In 1447 te Den Bosch, via Heeze en Leende gingen er naar Delft.⁷ Familie kent vele takken.⁴⁴

Wesel

Gerard van Wesel wordt omstreeks 1290 vader van Gijsbert Amman van Wesel.⁷ Verlatinisering van de naam tot Vesalius komt voor.^{47a}

Wezembeek

Waar de Pulderbeek bij Zandhoven in de Kempen tussen weiden stroomt, heet de beek een Wesenbeek, dit is een weilandbeek. Al in de 14de eeuw woonden op een hoeve aldaar de familie Wesenbeke. De stamvader der Antwerpse Wesenbeke's werd in 1485 te Zandhoven (bij Putte) geboren. Kleinkinderen van hem hebben de naam over West-Duitsland verspreid.⁸⁶

In de eerste helft van de 15de eeuw is er sprake van een Wouter van Wesenbeek.^{81ø} Jacob van Wesenbeke is "publicist van de Nederlandse Opstand".^{47b}

De oudste bekende voorvader van de Bergse stam Vanwesenbeek is in het begin van de 18de eeuw afkomstig van Kalmt-hout. Van daaruit belandden er in Antwerpen en Wouw.

De steenbakkerijen in de Wouwse Plantage zorgden voor verdere verspreiding via Halsteren naar Bergen op Zoom.

In die tijd wordt de naam op allerlei manieren geschreven, onder andere Wesembeek (plaats bij Brussel). Of hetzelfde verhaal opgaat voor naamgenoten uit het Zuidkwartier is onzeker.⁸²

Wijk

Hugo van Wijck, Hollands leenman, is geboren omstreeks 1350. In de 15de eeuw zijn de Van Wijcks een geslacht van edelen, onder andere te 's-Hertogenbosch.^{14a} Jhr. Cornelis van Wijck is schout van Breda in de 16de eeuw.¹³

Zundert

Een Willem van Zundert is in 1661 schout van Kralingen⁷ (bij Rotterdam). In Sprundel wordt in 1749 geboren Maria van Sundert.^{76a}

7. Conclusies.7.1. Betreffende herkomstnamen.

Slechts in het geval Van Thillo acht ik het verband tussen herkomstnamen en stamplaats bewezen. Sterke aanwijzingen zijn er ook bij Van Eekeren ("molenaarsgeslacht") Brabantse herkomst is te verwachten van Van Elsacker. Kortom: "er komen er uit het oosten".

Zoals de familienamen Van Gool en Van Baal uit de plaatsnamen Goirle en Baerle afgeleid zouden kunnen zijn, veronderstelde ik dat Van Meel van Meerle kon komen. De Melhil-polder te Zwaluwe lijkt echter een stamplaats voor Van Meel te zijn.

Behalve bij Van Meel, moest in geen enkel geval geconcludeerd worden, dat de veronderstelde plaats van herkomst⁸⁰ niët de juiste is.

Bij het lezen van de fragmenten over brabantse families heb ik de indruk opgedaan dat:

- veel mensen in eerste instantie niet verder dan over enkele tientallen kilometers verhuisden,^{85, p.117}
- verhuizing naar West-Brabant stap voor stap (gespreid over verschillende generaties) plaatsvond,
- het "werk" zo trok, dat men zich in de werkplaats vestigde.

Een veronderstelling als "West-Brabant is grotendeels vanuit het midden van het vroegere hertogdom Brabant bevolkt" dient vooralsnog bewezen te worden. Dat midden is immers ook voor de rest van Nederland een leverancier van herkomstnamen.^{81b}

Onderzoek naar herkomstnamen in het westen van Noord-Brabant moet meer op kunnen leveren. In Bergen op Zoom zelf zijn er olopend van oost naar west-Brabant meer herkomstnamen, èn meer dragers van die namen.²

7.2. Betreffende de wijze van onderzoek.

Het zoeken in registers, indices en boeken is saai, vergt veel attentie (Over Van Hees bijvoorbeeld kan ook iets vermeld staan onder Heze, Vanhees, Verhezen) en levert in vergelijking met de gedane inspanning weinig resultaat op. De schakeling van geslachtsnaam van de nu in het Zuidkwartier levende families, naar de herkomstplaats, is niet eenvoudig te maken. In de diverse tijdschriften over familieafstamming zijn namen te vinden die overeenkomen met de herkomstnamen uit de lijst van 57. Desondanks is er nog te weinig over de afstamming van families gepubliceerd om op deze manier snel te kunnen werken. (Voor hen die een soortgelijk onderzoek willen gaan doen: totstandkomen van dit schrijven vergde ongeveer 80 uur.)

Het bovenstaande bevestigt een door Buitenhuis getrokken conclusie dat familienamen enige aanwijzingen geven over migratie, maar dat het materiaal te gering van omvang is om verbanden aan te tonen.

Resultaat wordt pas geleverd als geschiedenis, demografie, statistiek, genealogie en taalwetenschap samenkomen.^{52a}

8. Opmerkingen.

Hierna volgen nog enkele zaken die binnen het kader van dit en het eraan voorafgaande artikel opmerkenswaardig zijn.

8.1. Hoogteligging.

In het artikel van 1980⁸⁰ werd opgemerkt dat veel van de herkomstplaatsen "halfhoog" langs beekdalen liggen. Dit geldt echter voor vele Kempische zand-dorpen.^{81a} Het is niet verwonderlijk dat daar dan herkomstplaatsen bij zijn.

8.3. Geografische spreiding van herkomstnamen.

In het artikel van vorig jaar⁸⁰ werd verondersteld dat de plaats waarin de herkomstnamen vóórkomen, in het centrum zal liggen van de diverse plaatsen van herkomst.

Een onderzoek in de periode 1391-1428 naar van- namen die in de stad Kortrijk opgetekend werden⁵⁴ gaf het beeld te zien zoals dit is geschetst op de vorige bladzijde. Het betrof 54 namen. Daarvan waren er 29 plaatsbaar binnen de kasselrij (burggraafschap, eertijds streek gebonden aan burcht.) Kortrijk, op het kaartje omgeven door de onderbroken lijn. Niet geplaatst zijn: Amsterdam, Bordeaux, Haverskerque (Frans Vlaanderen, aan de Leie) en Soest.

Zoals op onderstaande figuur is te zien valt het centrum van de plaatsnaam (strip) vrijwel samen met Kortrijk zelf (ster). In dit geval is de spreiding der herkomstnamen dan ook evenwichtiger dan bij die van het Zuidkwartier. Zie tekening volgende pagina.

Ook het onderzoek in Gelderland geeft een centrale ligging aan van de plaatsen waar herkomstnamen voorkomen.⁸⁵

9. Nawoord.

Bij het onderzoek zijn landgrenzen veronachtzaamd, geschiedenis, naamkunde en aardrijkskunde dooreengeweven. Toch is het met behulp van herkomstnamen niet goed mogelijk antwoord te geven op de vraag: "Komen we uit het oosten?". Het verhuizen van mensen van de ene plaats naar de andere plaats zal onderwerp van studie moeten zijn wil de bewoningsgeschiedenis van het Zuidkwartier beter bekend worden.

Bij een onderzoek binnen de provincie Gelderland⁸⁵ werden 3 landschapzones onderscheiden. In elk daarvan zijn 2 plaatsen gekozen. Daarvan zijn de daarin, in 1947 voorkomende herkomstplaatsen (naamgevende toponiemen) voor een deel in kaart gebracht.

Hoewel er per landschapstype een verschillende spreiding van stamplaatsen is, is het niet duidelijk welke relatie er is tussen landschap, migratie en het voorkomen van herkomstnamen.

8.2. Soorten herkomstnamen.

Naar de naamvorm zijn er vier groepen te onderscheiden. Ten eerste het type waarbij herkomstplaats en familienaam hetzelfde zijn. Bijvoorbeeld Willem Maldegem, Pieter Turcq. Dan is het "-mans-type": Oerlemans, Yperman.

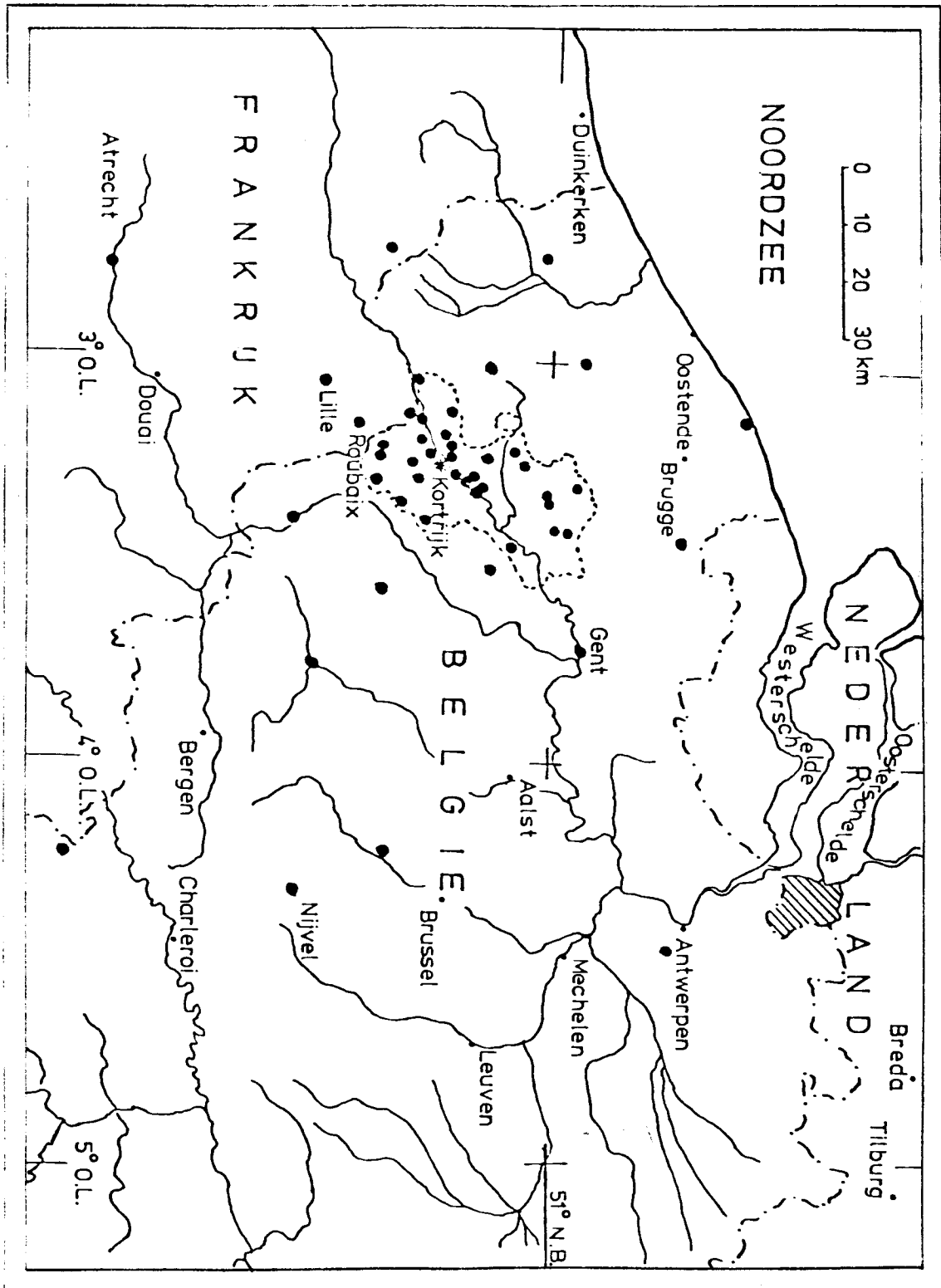
Andere achtervoegsels zijn:⁸⁵

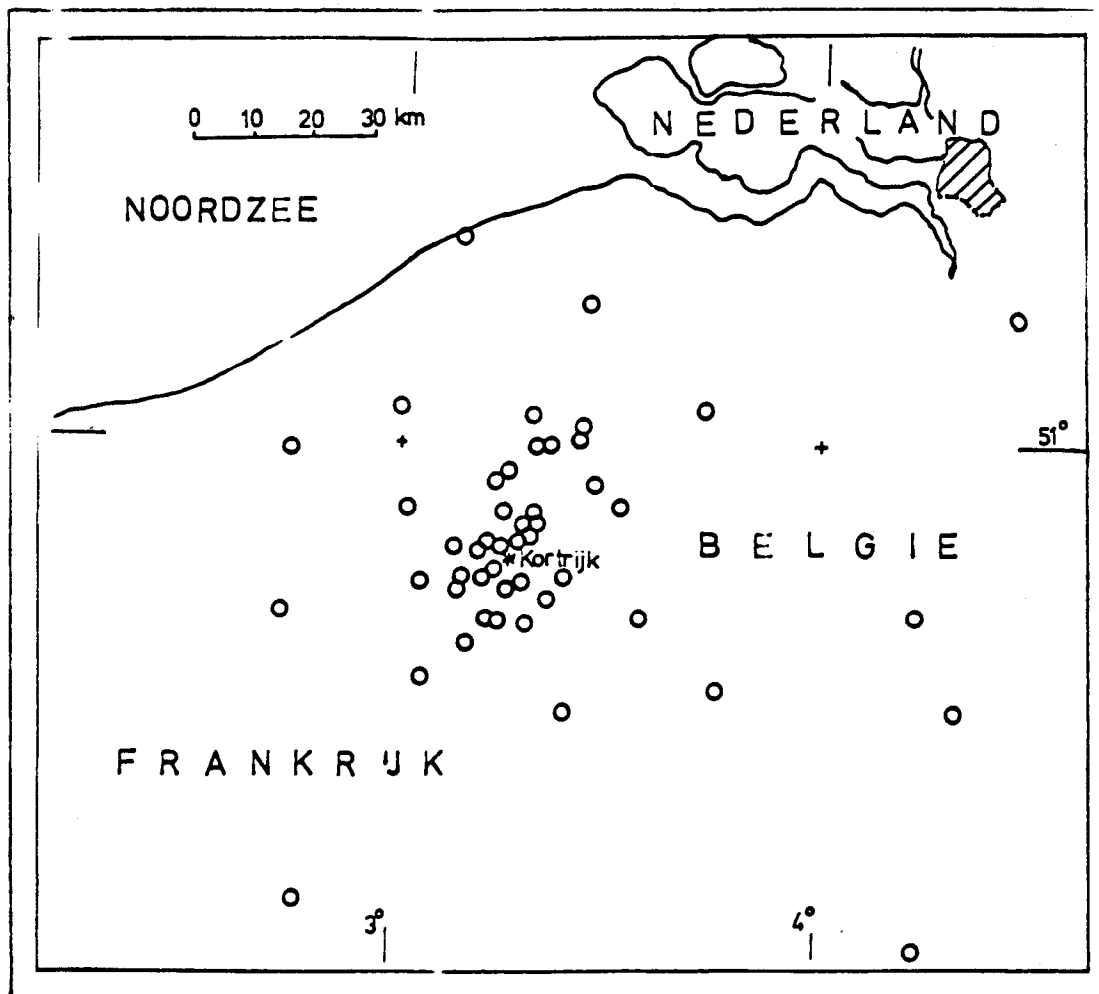
- aar : Twellaar, van Twello
- er : Brummer, uit Brummen
- ius : Deylius, uit Deil.

Vervolgens het "de-type", meestal voorkomend in combinatie met een volkerennaam. Voorbeelden zijn De Vlaeminc, De Waal, De Vries, De Moor, Dinghelse (De Engelse), De Keulenaer. De grootste categorie wordt gevormd door familienamen van het "-van-type", meestal gekoppeld aan een plaatsnaam. Deze groep is verder te verdelen:

- a. van +, Van Wondergem, Van Gheel, en de (frans) +, De Merode, D'Arras.
- b. van der +, vander +, vanden +, ver +, Verhezen.
- c. +s, Somers, Hoecks.

Herkomstnamen zijn in de geschriften al vanaf de middeleeuwen te vinden. In 1391 is er al sprake van ene Jan Mosscheroen (Moeskroen bij Kortrijk in België).⁵⁴

10. Verantwoording.

10.1. Naschrift

Mevrouw ter Stege voorzag een eerdere versie van dit artikel van kanttekeningen die hierin verwerkt zijn.

10.2. Noten.

1. **REPERTORIUM** van boeken en tijdschriften betreffende de geschiedenis van Nederland verschenen in
 - 1966 - 1968 Brok, Ten Broek 1974
 - 1969 - 1971 idem 1976
 - 1972 - 1974 Bos, Koen 1977
 - 1978 Bos 1979
2. **BUITENHUIS**, H. en K. **HEEROMA**, Noordbrabantse herkomstnamen. In Bijdragen en Mededelingen commissie voor naamkunde Amsterdam XXVII 1972.p.7.

3. TIENHOVEN, geslacht Van -. Centraal Bureau voor Genealogie.
4. BERESTEYN, E.A. VAN (1972). Genealogisch Repertorium. Den Haag.
5. LEENAERTS, R.J. (1979). Algemeen Genealogisch-Heraldisch Repertorium voor de Zuidelijke Nederlanden dl.I t.e.m. V. Handzame.
6. CENTRAAL BUREAU VOOR GENEALOGIE. Catalogi.
6. - gedrukte publicaties per geslachtsnaam.
7. - dossiers met losse feiten per geslachtsnaam.
8. - topografie, werken geordend per herkomstplaats,
9. - literatuur over het huidige Belgische grondgebied.
10. Brabantse Leeuw 1952, p.129.
11. Taxandria 1902.
12. Idem, 1907, p. 248.
13. Taxandria 1935, p. 156
14. Taxandria 1936.
- 14a. Met Gansen Trou, jan. 1964, nr. 1, pr. 66 en 114-118.
Gens Nostra; ons geslacht.
15. 1966 pp. 213-218 en 337-347. A.K. Vink. Van der Moer I en II.
16. 1968 pp. 25 en 26. J.A. Oerlemans. Brabantse familienamen in de Pfaltz.
17. 1969 pp. 2-9 en 211-224. W. de Vries. Over enige molens en molenaarsfamilies in het land tussen Schelde en Hollands Diep.
18. Nederlandsche Leeuw 1900.
19. idem 1912, p. 205.
20. idem 1920, kolom 110.
21. idem 1921, kol. 338-339.
22. idem 1922, kol. 82 en 158.
23. idem 1941, kol. 75.
24. idem 1943, kol. 165.
25. idem 1944, kol. 81.
26. idem 1948, kol. 129.
27. De Wapenheraut 1899, p. 95.
28. idem 1908, p. 521 en 1915, pp. 87 en 88.
- 28a. De Navorscher 1898, pp. 250-251.
29. De Navorscher 1899, p. 478.
30. idem 1925, pp. 17-34 E.A.F. Blokhuis.
Genealogie van Aalst.

31. L'Intermédiaire des Généalogistes
nr. 66, nov. 1956, pp 423-424 R. Franquet. Typoets van
Gorop.
32. nr. 129, 3/1967, p. 191, F.Collon. Von Honrath.
33. nr. 133, 1/1968, p. 63 R. Tefnin.
34. nr. 134, 2/1968, p. 127.
35. nr. 139, 1969, pp. 74-75 A. Soupart.
36. nr. 148, 4/1970, p. 255. P. de Tienne.
37. Le Parchemin IV, 1939, pp. 120-121. E. Stas-Reyniers.
Van Ceulen.
38. idem p. 318 H. de Meester de
Betzenbroek.
39. Spycker. (Essen) 1955, nr. XII
p. 68 Stamtafel Van Gorp - Geertssen - De Crom.
40. pp. 69-71. J. Goossenaerts. Een beetje taalgeografie
uit een paar familienamen opgediept. En:
pp. 166-167 Nog over de Van Oevelens.
41. Familieblad 1883-1884.
42. idem 1885, kolom 218 en 1903 kol. 153.
43. idem 1888, kol. 168.
44. idem 1900, kol. 91.
45. Vlaamse Stam 1966, nr. 2, pp. 141-143. E. van Autenboer.
Pater Jozef Verschueren s.j. (1889-1965).
46. idem 1967 feb, pp. 23-26. F. Goole. Pater
Valentius Paquay.
47. idem 1969 apr. pp. 353-357. F. Roose.
E.H. Lodewijk von Haecke.
- 47a. Eigen Schoon en de Brabander nrs. 8,9 en 10 1962,
pp. 35-48. Artsengeslacht van Wesele (Vesalius) en het
Zoet Water bij Leuven.
- 47b. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK. Jacob van Wesenbeke, de publi-
cist van den Nederlandsche Opstand. In Studieën en Schet-
sen I pp. 255-281.
- 47c. BOER, L.P. DE. Van Brugge, Verburgh. In De Navorscher
1931, pp. 158-159.
- 47d. ANSPACH, Jac. Van Meel. In de Navorscher 1898, pp.530-532.
48. BREKELMANS, F.A. (1965). Het geboortehuis van Mgr. Jo-
annes van Hooydonk. In de Oranjeboom 18, 1965, pp.89-92.

49. BOM, G.D. (1885). Bijdrage tot eene geschiedenis van het geslacht Van Keulen. Amsterdam.
50. BÖNHOFF; J.G.H.P. (1914). Verzameling aantekeningen over geslachten waaruit C.I.C. Bönhoff is voortgekomen. Tiel. Staat 39.
51. BOSSCHE, E. VAN DEN (1963). Scheyven - van Thillo; een oud Brabants geslacht, Tilburg Wuustwezel, Kalmthout. Berchem. Idem, deel 2. De Wezelse tak der Vloeikens. Berchem, 1964.
52. BROUWER, P.C. DE (1953). Joannes Goropius Becanus. Een der Brabantse Humanisten uit de zestiende eeuw. In Brabantia 1953, pp. 270-281.
- 52a. BUITENHUIS, H..Familienamen en migratie in Nederland. In Mededelingen buro voor naamkunde, 1966, pp.104-117.
53. CATE, J.A. TEN (1961). Archieven van de vergadering en convent te Albergen. Den Haag.
54. DEBRABANDERE, F..Herkomstnamen en de familienaam "Van Kortrijk". In De Leiegouw 1962 nr. 1, pp. 117-129.
55. DOOREN, F.EN J. VAN. Familiekraant Van Dooren. Turnhout.
56. EEGHEN, I.H. VAN. Inventarissen familiearchief Heshuysen, Hooft, Woudenberg.
57. ERENS, A. (1931). De oorkonden van het Norbertinessenklooster St. Catharinadal te Breda-Ooosterhout. Tongerlo.
58. ES, C.L. VAN DER HAVE. (1973). Bijdrage tot de Genealogie van het geslacht Van As/Van Ast (van het eiland Tholen). pp. 8 en 98.
59. FELIUS, Hans VAN (1979).Fragmentgenealogie.
60. GEMERT, P.F. VAN (1981). Van Gemert (1625-1980). Middelburg.
61. GEMERT (1955), Genealogie en stamboom familie Van -, 1640-1955. Alkmaar.
62. GLASBERGEN, J.B. (1966). Van heinde en verre. Kwartierstaat van J.B.Glasbergen en Y.A. Olthoff. Groningen nr. 112, p. 21.
63. GOMMERS, J.W.A. (1909). Beschrijving van Rijsbergen. Halsteren. p. 236.
64. GOOL, Ton VAN (1979). Familiestamboom Van Gool. Riel.
65. GOOSSENS, J.P.H. In Brabantse Leeuw 1962, p. 42.
66. HEEROMA, K. (1970). Oostnederlandse herkomstnamen in Utrecht. In driemaandelijkse bladen 22, 1970, pp. 14-24.

67. JAEGER, F.M. DE (1918). Over David van Goorle als Atomist en over het geslacht Van Goorle in Noord-Nederland.
69. KERKHOF, A.R.A. (G. van Gorp) (1980). Genealogie familie van Gorp. In De Runstoof 1980 nr. 6, pp. 129-132. Alphen en Riel.
70. KNIPPENBERG, W.H.Th. (1969). Tinnegieters uit Noord-Brabant III. In Brabants Heem 1969, p. 137.
71. LAROUSSE, Grote Nederlandse - Encyclopedie.
- 71a. LEE, A. VAN DER (1980). In Brabants Heem, 1980, nr. 1. p. 43.
72. MEEL, P.A.M.M. VAN (1980). Genealogie van Meel.
- 72a. MUSCHART, R.T.. Foutieve wapens en namen in diverse bronnen. In Nederlandsche Leeuw 1953, kolom 371-372.
- 72b. Idem, 1951, kolom 53.
73. NISPEN, De oudste generaties van - te Bergen op Zoom in de 16de eeuw.
74. NOORDBRABANTS MUSEUM (1978). Dorpen in Brabant.
75. LOON, J.B. VAN. Wouwse families IV. In Brabantse Leeuw 1952, pp. 127 e.v..
- 75a. PAS; Jean-Joseph LE (1956). In L'Intermédiaire des Généalogistes nr. 66, 1956, p. 148.
76. RIJKEN, C. (1977). Geschiedenis van Oerle. p.7.
- 76a. SANDERS, P. (1977). Trouwregisters Baardwijk-Elshout 1742-1778. In Genealogisch Tijdschrift voor midden- en west-Brabant nr. 3, sep 1977. pp. 71,72 en 147.
- 76b. SANDERS, P. (1977). Trouwregisters Baardwijk (hervormd) 1779-mei 1795. Idem, pp. 122 en 163.
- 76c. SASSE VAN YSSELT, A.F.O. VAN (1910). De voorname huizen en gebouwen van Den Bosch, alsmede hun eigenaars of bewoners in vroeger eeuwen (1500-1810). Den Bosch.
77. SCHIJNDEL, B.W. VAN (1952). De familie "Van Elsacker". In De Schakel, pp. 107-114.
- 77a. SCHIJNDEL, B.W. VAN (1964). Notabelen uit Onsenoort. In Met Gansen Trou (Nieuwkuik) 1964, nr. 1, pp. 124-128.
78. SCHIJNDEL, B.W. VAN (1965), Une généalogie brabanconne: Les van Zeeland, 1230-1965. Brussel.
79. SCHURINK, H.J.A.M. en J.H. VAN MOSSELVELD (1955). Van heidorp tot industriestad. Verkenning in het verleden van Tilburg. pp. 122 en 123.

80. SLOVEN, P.A. (1980). Komen we uit het Oosten? Een onderzoek aan de hand van herkomstnamen. In Tijding 80/3, pp.35-43.
81. SPIERINGS, Mechelien (1978). De Volmolen van Herlaar. In Brabants Heem 1978 nr. 2, pp. 78-81. p. 80.
- 81Ø.SPIERINGS, Mechelien (1980). De Hondshoornik in Middelerde. In Brabants Heem 1980 nr. 3. p. 118.
- 81a.STEEGH, W.A. Th. (1981) "Een pleintje met bomen erop". Noordbrabantse zanddorpen gezien door niet-Noord-Brabanders. In Brabants Heem 1981 nr. 2-3, pp. 91/47.
- 81b.UITMAN, G.J. (1974). Hoe komen we aan onze namen. Oorsprong en betekenis van onze familie- en voornamen. p. 72.
82. VANWEZENBEECK, C. (1981). Mondelinge mededeling.
83. VINK, A.K. Genealogische aantekeningen betreffende het geslacht Van de (r) Moer. (Baronie van Breda, Etten en Leur).
- 83a.WALESA, Lech (1981). In Brabants Nieuwsblad 18 sep. 1981, p. 15.
- 83b.WIJK, M. VAN. Genealogie Van de Heuvel te Genderen. In Genealogisch Tijdschrift voor midden-en west-Brabant, 1978, pp. 125-132, en 1979, pp. 176-177.
84. WINKLER, Grote - Prins dl. 13.
85. EBELING, R.A.. Gelderse herkomstnamen in Gelderland. In Driemaand- Bl. 70, dl. 22, pp. 103-125.
86. PRIMS, Floris. De giftmenger Jacob van Wesenbeke - In Bijdragen tot de Geschiedenis, aug - dec 1930, pp. 289-360.
87. Oorkonden der Abdij van St.- Bernaards aan de Schelde. In Bijdragen tot de Geschiedenis, aug-dec 1930, p. 105.

Zeist, 22 november 1981

P.A. Sloven.

van vroeger,

nouw en strak.

Ut laote najaorsliecht valt dur ut raom. Naorstig tiect de reigen tege de vensters. Dun kriekeboom ies zun blaojers zow goed as kwijt. Allus bij mekaor nun tijd om te mijmere over allus wá vurmaaj ies of nog mot komme.

We waore dus gebleve bij dun kwoopdag en ut vurtrek naor ut Noorde. We vertrokke miedde in de Augustusmaond.

's Morgus en baj jeel mwooi weer met dun tram. En daor zoot iek toen, en ge begrept ut misschien al, ut was vur dun jeerste kjeer. In Barege overgestapt op dun trein.

Meese, dá gieng aard! Ut was net of de telefonpalen vurmaai schote en dun trein bleef staon. We kwamme leest veul staotions en de naome wiere dur dun conducteur vur ut stoppe afgeroepe. Jeen staotion maakte nun geweldiege indruk op me. Laoge Zwaoluwe, das toch nun geweldige naam zow iek zegge. Mar we waore jeel dun dag onderwege en un bietje bang wá oos zow overkomme in de nuwe woonplots.

Pas tege dun aoved kwamme aon de leste treinalte. Van Ewijcksluis. Ut leste stuukske meeje dun trein gieng neej zow best. Dá was un boemeltrentje. Deeje gieng net zow aard as dun tram op Oograaje en daorbove nog mjeer rwook.

Met de bus gieng ut wijer naor Hypolytushoef un plaatske op ut aailaand Wieringe. We kwamme in un jele deftige en nuwe straot te wone, de Meckenstuiweg. Un pracht van un straot. Mar, dur zoat un luuchje aon. We moesse dur mei twei geziene in wone. Dus aoje we de ruimte tuis in wogeschouw genome, veul en veul te weinig plak. En duur, meeselieve wá duur. Zeuve gulde feftig pur week. Jao ut klienk messchien wel aorig, mar dá was vur deejen tijd jeel veul. De ouwere zuule dá ok wel wete.

Dun aandere dag kwamme dur wá kienders uit de burt op verkenning. Ut jeerste wá ze zeeje was: "Wat preiten julder reir". Nouw wij zeeje dat dá neej waor was. Mar we konne ut neej wiene. En zow ies ut eigeluk altij gewiest ai? De zuiderlieng wit dat zun streektaol un dialect ies en voeg zun eige daornaor.

Ij sprikt zun dialect onder bekende, en Nederlands bai en onder vremde. Dun Ollander et dá neej. Deeje sprikt zun streektaol in diverse twoonaorde tot vur radio en televizie en mjeent dan nog ut vurbeeld vur andre daormeie te motte zijn.

Iek heb nieks tege dialecte gin enkel uit welke streek van 't laand ut ok komt. Dialect motte we zellufs in jeere ouwe. Ut is de taol die we gearft emme van oze vurouwers. Wij van oos vurouwers in deze streek de Fraanke. De streektaol is de taol meeje geschiedenis de eeue dur. Ieder woord ies geschiedenis, over oos eige volk, en van oos eige volk.

En wá van ow eige ies, dá gwooide toch neej weg? En wanneer ge iet weggwooit wá van ow eige is en géged neej mjeer, meense dan zaid aarmer geworre. Laote we daarom oos dialect koestere as nun grwoote schat. Want wanneer de streektaol verdwene is, kom ze nwoot mir teruug. En dá dialect un teke van domeid zow zijn ies al te gek. In ut schwoonste proza egget nog altij un plots. Mar ow schwoon en nwoodig ut ok ies en bleft streektaol en neej mjeer dan dá.

Op het varre Wieringen konne we dur dus neej mei vuruit. Mar dá zou neej ut jeenigste probleem worre.

Nor de vacasie gienge we op Wieringe naor 't school. We wiere bekeke as weses uit un andre wêreld. Nor wá getreiter zeeje ze dá we "Brabers, oliekonten en Roomse paope" waore. En Roomse paopen bleken meense te zijn dieje "Rooms Katholiek" waore. Dá bleek toen nog un afschuwelijke misdaad te betjeken. Zij zelluf waore prottestaant. En dá was un soort waor wij ok nog mar aamper van gewoort oie. Mar sommige waore nieks, en die deeje oos eigeluk ok nieks.

De school was vur oos un nachtmerrie. Ze liete oos wat de onderwijzers betreft finaal lienks liege. We wiere beaandeld zow as ze tegeworrig nog wel ies gastarbeiders beaandele.

Er was nun onderwijzer die zeeje d'ak de naam droeg van de koning

van Spanje. Dã was alles aon bemoeienis en begrip. Bij dun aonvang wiere we gelijk un klas teruuggezet. Proost, dã was de jeerste onderdompeling. We kregge zow gleujend de pest aon de school dã we liefst zouwe gaon lwoope ebbe. Bij de school greuide Oost Indische Kers un blom mei nun durdringende reuk. Naoderhand eb ik de reuk èn de school altij vereenzelvigd. Nwoot eb ik deze blomme in munnen n'of gewulle, dur waore te wrange gevoeles aan verbonne, En ermei ies overduideluk aangetwoond dã krasse op de kinderziel ur mar moeilijk uit gaon. De resultaote op school waore naove-naant, we bakten ur nieks van. We waore uit oos milieu g'aald, ze oie oos neej geaccepteerd, en we waore nerges mir. En daorom meese, atter iemand aandere omwille van zun brwood ier verbleft laot ow eige neej overdoondere, mar laot um ok neej lienks liegge das onmeeselijk.

In de Meckenstuweg woonde wij neej laank. Ze vonde ut uis te duur. Wã deenkte f 7,50 pur week vur un uis. Mun ouwers waore dur gewoon neej goed van. Miedde wienter veruisde we naor Den Oever aon de Westpuunt van ut eilaand. Oos vaoder oi nun brak gekocht van ± 35 m. lengte saome meej nog twei aandere geziene. Vlak naor neuwejaar veruisde we. We woonde zow un bietje as Noë in de ark aljeen de wilde dieren ontbroke. De kjeet stong in un waai waor nog mjeer van deeje chateaus stonge. Jeen van oos buure was nun Groninger, ij witte Ulzebosch. Dã was un vakbondsmanneke van de boveste plaank. Ij wulde oos vaoder tot zijnen boond bekjere. Iedere aoved kwam ie over de boond en de polletiek praote. Ij was toen jeen en al vriendelijkheid, mar toen ut neej luukte, jeen en al venijn. De Paus, de bisschoppe en de oliekonte moesse toen wir verdoemd zijn. Op De Oever was't mar un kaole bedoening, waoter en waaie, en waaie en waoter! mar dur was nog un ding, de zee! De zee die oos in de zomer trok en waor we in poedelde en visten. De haoven van den Oever was vol vertier; er laoge vissersbwote, baggermeules, zaandzuigers. Er stonge grwote kraone en de arbeiers deeje aon dun afsluitdijk waarkte maakte dur geweldige zienkstukke as fundering vur dun dijk. Er waarkte duzende meense uit alle djele van ut laand. Dit alles tesaome maakte dun Oever vur zow laank ut warek duurde tot un bedrijvig durpke. Ut bier strwoomde ur uit de kraone en de orde wier ur nogal is verbroke. De meese van dun Oever moe-

te dur eige bezet gevoeld ebbe. Ut leve was ur neej duur, eiers en melk van dun boer en vis van de vissers. Vur un kwartje 50-100 paneiringe of 50 botjes bei de vissers in 'd aove.

We moese begrijpelijk wir naor un nuwe school. Deze was in Oosterland 20 minute lwope dur un veldweggeske. Daor begon ut gedoonder van paop enz. wir van vuraf aon. Mar doar stienge we starker. Er waore daor mjeer Brabanders en Liemburgers en konne we oos wã verweire.

Toch bleef ut gekoeieneer durgaon tot uiteindelek de bom barstte. We stake de koppe bij mekaor en veroorzaakte un geweldige vechtpartij. Oze treitereirs wiere afgedroogd en ruite sneuvelden. De vechtpartij oi nun possitive kaant, want, meej daordur krege de kattelieke un eige schooltje.

Ut was de ouwe openbaore school in Hypolytshoef deej dur de openbaore was afgedaankt. We krege, om dun afstaand van 8 km. te overbruge, jao, ge lees ut goed, schoolbusse! Wã zegde daorvan en dã 'd in 1931.

Van toen af viel dun druk un bietje weg. Mar ut schooltje zelluf was nieks besonders. Bij reige stong de spulplots jelemaol onder. De lokaole waore doenker en nat, en in de lange smalle gaank sijpelde de pies deej uit de ovurgelwope wc kwam. Alles bijeen was 't un stienkhol!

Naderand krege we un nuwe school. Ja, ut was un moderne uitgeruuste school. En toch, we konne er oze draoi neej vinne! We moesten o.a. aardrijkskunde en geschiedenis kenne. Dã betjekende dã we N. Holland moeste kenne as oze broekzak en dã de Hollandse geschiedenis de geschiedenis was.

Dur oze ervaoringe sprook dã 'd ele gedoe oos allermienst aon. Bij de zangles was 't van: "Wij willen Holland houe", "Ferme jongens, stoere knapen", en "Wij willen het zeegat uit". Natuurlijk, 's laands wijs, 's laands jeer, maor daor oje wij meej oos ervaoringe neej al te veul meej op. Naoderaand toen iek de geschiedenis beter kinde, toen iek wiest dã Nrd. Braobaant ± 200 jaor generaliteitslaand of beter gezeed bezet gebied gewiest was van Olland, zonder bezetting van openbaore ambte dur de braobaanders en zonder ut officieel recht de R.K. godsdienst te meuge uitoefene, kwam me dã wel begrijpelijk doch nog miender acceptabel vur. Deze dienge deej me in mun jeugd zen overkomme, hebbe nun stempel op me gedruukt.

Mar nun stempel deej iek fier en meej jere draag tot dun dag van vandaog. Probere te zijn zoas we zijn moete neej oogmoedig en neej oonderdanig!

Wieringen bewoord dus wel degelek tot mun leve net zoas alles wà ne meens meejmaakt djeel uit maakt van 't leve. As iek nog ies meej vacansie in de burt kon gaon iek ur altij enne, ondaonks allus is er toch un zekere verbondenheid.

En trouwens, de echte Wieringers waore de kwaoiste neej. Ut waore mjeer de aandere ienwijkelienge. Jeel deej invazie van vremdelienge daor moete zullie ok un bietje vremd van ebbe opgekeke. De Wieringer is nog altij zo 't ie vroeger was. Bedachtzaam en traog in spraok en haandelieng en meej nun wijje blik in 'd oge. Dun blik van de verte, dun blik van de zee. Nun onverstwoorbare mens in doen en laote. En trouwens, wà wieste zullie van oze achtergrond?

As intermezzo gienge we den twidde wienter, ut was toen vurstverlet, met dun autow naor grutmoeders in Zaandvliet. Grutmoeder van Oograaie was in maai gestorve. We vertrokke al vroeg in de morgge meej Simon Kloone, dā was nun manufacturenhandelaor uit Den Helder deej afkomstig was uit Etten.

In Beverwijk krege we pech en daor ebbe me nogal ennigte ure gestaon. Naor laank sukele deej ie ut wir. Ut wier al duster toen we bai Numansdurp kwamme om ovur te zette naor Wielemstad, want daor loog toen nog gin bruug.

Op de poont moesse we oonder de baank duike, dan moese ze vur oos neej betaole, witte!

Dan wijer met dun autow tot de Kabbeljauw. En uiteindeluk wier ut laot in dun aved dā we met dun tram in Zaandvliet geraakte. Dun aandere dag moese we "Neuwjaorke Zoete" gaon zienge. De crisistowstaand was in volle evigeid uitgebroke. Vul aarger dan ut nouw ies. Wij zonge bij un vrouwke aan de deur, en toen we uitgezonge waore zeej ze: "Maor kiendere, iek kon ginnen centiem misse zulle, want Chriestus zit in uis". Ut mees wies neej beter. Mar wà ze God ok al neej aangewreve emme.

Truug op Wieringe gieng ut leve zunne gewone gaank. In oze vrije tijd trokke naor de Zuiderzeewaarke of naor de zee om te viesse. Un broer van mijn was van 't school gekomme, en gieng

bij nun bakker waarke op Oosterlaand. 's Aves kreeg ie altij zun ete meeij naor uis. Dã waore lekkere cadetjes meeij rwookvlees, ham of keis en krentebolle meeij sucade enz.

A we um aon zaoge komme gienge we um tege want van zun laoding liep ut waoter oos uit de moond. Attie bij oos kwam berwoofde wij um mien of mjeer, want tijd om te verdjele gaove wij um neej.

's Woostagsmieddags gieng iek naor deje bakker tow. Iek moes dan amaandels pelle en op dun ove lette. Mar ak jeerlek zen dan mot iek zegge dak de mjeeste opgete eb dan ovurgelaote. En op nun kjeer liet iek ut brwood ok nog aonbraande. Iek kreeg gedaon en waor bakkersulp af en terecht natuurlek.

Oon ja, in Schage ontvieng iek 't Vurmsel. Of ut veul golpet, iek twijfel, mar agget gebeurt dan voelde oew eige toch un bietje op ow Zondags. Wat er z'n eige in de kerk afspeulde was zow wã ut zellufde as op Oograaie. Aljeen de kerkskes op Hypolytushoef en Den Oever waore vul kleinder.

Dã van Hypo was un miniatuurkerkse in zakformaot zoiets as van Madurodam. De Pastwoor jete Koppert en op deje naom oi ie recht, want bij ut uitdjele van dã bepaold onderdjeel oi ie neej achteraan gestaon. Op dun Oever was 't mar un oute kjeet. Mar eigeluk was dã ammel neej zow verwoonderlek want dur waore mar un aasvol katholieke.

Oonder de bedrijve waore de waarkzaamhede op Wieringen stielekes aon ut miendere. Toen dun Afsluitdijk diecht was zoot de klad er jelemaal in. Oos vaoder oi tot bai de leste waark, mar op un bepaold wogenblik was 't ok vur zijn gedaon. Iej zow nog naor de waarkverschaffing kune, mar oos moeder zeej dã kuun 'd op Oograaie ok en daor emme nog un eige uis zeei ze. Dã, dã, dã kloont oos kienders as meziek in 'd ore. En, we gienge!

Truug op Oograaie aongekomme zeje de kienders op un beurt precies ut zellufde dan wã ze op Wieringe zeje.

"Wã praote gullie aorig we kune julleei neej verstaon".

Ongemaarkt, oje we duus wã van de taol van 't aailaand ovurgenome. Begrijpeluk, en allermienst un schaande.

Dã dialect sleet jeel gaauw af, zow gao tad ommes.

Oos vaoder begon stjeenkolen te verkwope en wij toge naor de

vacansie wir naor 't school aan de Neuweweg.

De mjeesters waore op nun enkele naor nog dezelfde. Mar ze waore toch ok un bietje achterdochtig tegenover kienders deej in un vurnaomelek niej katholieke streek gezete oie. Ik moes de cathechismus op zegge en toen da neej goed luukte verdween ik, ja in de darde klas. Iek stong duus op 't zellufde puunt as toen we vertrokke.

Van daoruit kinde iek gin enkel probleem iek vloog de klas-sen dur. En al moes iek dan ljeeg wir beginnen, ien de tussen-gelege tijd aoi iek veul gezien, geljeerd en ondervonne. Diejen tijd è d'eigeluk nun zoeker van me gemaakt wà 'd ik tot op ede zèn gebleve.

Zoas iek al zeej op 't school gieng ut goeg. Zonder 'd aan-dre ljeerkrachten te kurt te doen, jeene stook ur meej kop en schouwers bovenuit. Mjeester Suijkerbuijk. Ne zeun van jeenvoudige ouwers un stanbeeld van nun onderwijzer. Iek moog um gère en ij mijn ok. Meens wà gao get dan goed en wà dies dà plezierrig.

Ij zoog wel, wà 'd imme veur ogere studies mar tuis wulde 'z er neej van wete.

Mar meej avedstudie ies er toch wel wà van gekomme. En waar-om ok neej?

Deej wult kom 'd in de regel waor tie zijn wult. Dà was vroeger zow, en dà 'd ies nog zow. Wà mjeester Suijkerbuijk betreft hij kinde zun pappenheimers, hij wiest owt'ie ze aan moest pakke, en hij was striekt rechtvaardig en kienders maarke da gauw.

En bovedien ij iew van de gewone man. Eigeluk zen dees worde un ode aan de reeds overleje mjeester, un ode diej em, en zun nagedachtenis, volop tow komt.

Ut kattekwaod vur en nao ut school, leefde wir op mar bereik-te eigeluk nie mir ut ouwe peil.

Jeen vurval wul iek ow daaruit nog vertelle.

Tuse de miedag oje Kootje de Dwooy en iek afgesproke om vuur-ke te stoke in de Duintjes. Zow gezeed, zow gedaon, we trokke de Duintjes in en stoke un paar buuntbosse in braand. Dur de wiend vloog ut vuur over, in 'd aai en de vliegdenne.

We konne ut neej mjeer uit krijge. Tenne raod krope we weg. Van de Puutseweg kwamme dur meese meej eemers en meej schupe om ut uit te maake. We zen toen ok gaon elpe. Ut was diek twee uure jeer 'tun braand gebluust was.

Wij truug naor 't school!

De mjeester Suijkerbuijk zeej, manne waor edde gesete? Iek zeej mjeester 'w emme dun braand elpe blusse. Schijnheilig heej?

Nouw, zeej ie, dan zijde gullie flienke manne en ij goof oos ieder un kwartje.

In dees geval was 't kwaad belwoond.

Ut vertier vur kienders was neej veul van bezonders. 's Zondags konde vur vijf cente naor ut pattenaat. Daor konde sjoele, kaorte en aonde rekstok gaon ange.

Vur dā leste was iek neej geschiekt, iek was zow lenig as nun paol. Ut mjeeste wā 'd iek deej was leze, leze, leze! Van alles en overal waor iek ur mar tijd vur kon vienne.

In mun jongensjaore waore Juul Verne, Victor, Hugo, Alexander Dumas en Henrik Conscience mun grwote favorieten.

Er waore pas un paor voetbalcluubs gekomme, H.V.C. en Vivoo. H.V.C. dā waore gewone manne deej speulden in de waai van Kootje den.....(Simons) en Vivoo was de club van de kappelaan en speulde bij ut patternaat op de vroegere waai van de nonnekes. Weej as voetbalder of supporter neej meej Vivoo van doen oi was in 'd oge van dun kappelaon nun socialist. En dā was in deje tijd aarger dan un besmettelijke ziekte. En iek gieng in deze tijd altij naor H.V.C. kijke gewoon om dā ze beter waore. Mar dā maag toch ij?

Volges um moog da neej.

Want iek was ies in 't patternaat en de kappelaon wees naor nun uitgesneje kop op dun ouwe piano. Hij zeej tege mijn witte gaai weej da 'd is? Iek zeej jao kappelaon da 'd is Wolfgang Amadeus Mozart nun componiest. Dā viel um vies tege. Hij zeej, wa zidde, commenist! Ik zeej naaje kappelaon 'g emme goed verstaon componiest. Toch, zeej ie anders was ie net gewiest as gaaj, commenist, socialist.

En, dā was nouwammel omda 'k munnen moond ope durfde te doen en naor H.V.C. gieng kijke. Neej Christelek zou 'k zegge!

Trouwens waanjeer in de je tijd vur de soccialiste waort,
waor 'd ow waark gelijk kwijt.

Dà kon neej, evenmien as rwoke op ow waark.

Maar truug naor dun ontspanning ut was ieder jaor koers op
Oograaie en dan ok nog gedurende un aontal jaore ut Kaam-
pioenschap van Nederlaand.

De ouwere kenne de vedette van toen nog wel.

Jaonus Braspenning, Marijn Valentijn, Cesar Bogaert, Thijs
van Oers. En de Belze, Devocht, Dervaes, Dictus, Deurlo,
Derijck, 'd Hooge, Kaers en nog veul andre.

En om vural neej te vergete Foos Stuijts de grwote favo-
riet van de Westhoek.

Ne man deej strijd leverde tot de leste meter en daorbaaj
veule successe boekte.

Neve Foos Stuijts oi Oograaie ok nog Piet

Snoeijers deej droog altij un plusfourbroek nun drollevanger
noemde ze da. Hij wier nog kaampioen van Nederlaand bij de
amateurs mar bij de profs kon ie ut neej waormake.

Intusse was dun aremoei onder de meese tengevolge van de
grwote waarkeloosheid ondraogeluk geworre. En in deze at-
mosfeer kwam iek van 't school, meej schwone punte, meej
lege aande, en nieks in 't verschiet!

Toen iek van school verlaote oi was 't al drekt waarke ge-
blaoze, mar ut curieuze was, dur was eigeluk gin waark.

De waarkeloosheid ield de westerse wereld in de oudgreep.

Andre dreigende gebeurteniessen wierpe un schaoðuwe al
wijd vuruit. De wereld zou op zonnen kop komme te staon.

Mar dà en ut slot van 't verhaol zulle we mar bewaore vur
de volgende en leste aflevering.

Jan van Antwerpen.

huijbergen bevolkingscijfers en zijn heren

Alvorens nader in te gaan op de bevolkingscijfers van Huijbergen gedurende een bepaalde periode, dienen we in grote trekken de oorzaken te kennen die daarop van invloed zijn geweest.

De plaats Huijbergen ontstond uit een belening door Hendrik de IV, Heer van Breda, van Willem Heusche Bollaert in 1263 of 1264 in die streek, met 48 bunder land. Verder het grondrecht voor 5 jaar, over nog 720 bunder, die aan 't voornoemde gebied grensden.

Willem zag in 1298 van zijn rechten af ten gunste van de Wilhelmiëten, die zich in 1278 te Huijbergen hadden gevestigd. Een en ander met medewerking van Arnoud van Leuven en Elisabeth van Breda, die hen 13 hoeven lands in volle eigendom overdroegen.

Door verdere schenkingen kon het gebied nog worden vergroot.

Bij deling van het land van Breda, in 1287, kwam een gedeelte van Huijbergen onder het land van Bergen te liggen. Bij de beleningen door Breda, was men echter een beetje achteloos te werk gegaan. Daardoor bleek een gedeelte hiervan tot het land van Rijen te behoren. Dit maakte deel uit van de heerlijkheid Essen-Kalmthout.

De grondheerlijkheid, de hogere en lagere rechtsmacht hierover, werd in 1159 door Werner van Rijsbergen met goedkeuring van de bisschop van Luik aan de Abdij van Tongerlo geschonken.

Deze rechten worden door Hertog Jan II bekrachtigd op 22 april 1299.

Bij controle en vaststelling van de paalscheiding in 1335 bleek, dat Huijbergen en ook de Wilhelmiëten, twee "Heren" te dienen hadden. Bergen kon zich bij die afbakening maar moeilijk neerleggen. Zwarigheden zouden dan ook niet uitblijven. Alhoewel er steeds wrijving bleef, gebeurden er vóór de Tachtigjarige Oorlog geen schokkende dingen.

Maar daarna zou het er anders toegaan.

In 1648 was de heerlijkheidsgrens de staatsgrens geworden tussen de Verenigde Nederlanden en de Spaanse Nederlanden. In verband met de grensgeschillen werd er bij de vrede van Munster een commissie benoemd om deze geschillen te regelen. Maar ook deze commissie, de "Chambre Mi Parti" kwam er, vooral wegens onwilligheid van "De Staten" nooit uit. De moeilijkheden begonnen pas goed in 1649.

De Staten, de grens niet erkennende, werden er de Wilhelmiëten op 7 april 1649 uit hun klooster gedreven.

De burgemeester van Bergen op Zoom met 60 ruiters en enige predikanten, nog vergezeld van wat gepeupel, rukten naar Huijbergen op.

De mis was juist begonnen. De kloosterlingen werden buitengezet en mishandeld. De beelden omver geworpen en de kostbaarheden geroofd. De altaren stuk geslagen en de huisraad vernield.

Ook het klooster werd geplunderd en van zijn inboedel ontdaan. "Den Heer Prior Adolphus Byaarts van 't selve convent (hebben zij) met beyde sijn armen ghenomen en alsoo hem buyten het Clooster getrocken en de ghestooten ghelijcke en denselve deden sij noch twee ander religieusen met ghewelt daeruytstootende en denselve seer begeckende en bespottende".

De klok werd nog uit de toren gehaald en meegenomen. Na de verwoestingen werd de predikant Arnoldus Finson binnengeleid, die voor de kerkschenders ging preken.

De kloosterlingen vonden een onderdak op de hoeve Cretenborg van de Heren van Tongerlo. Daar verbleven ze tot 31 augustus 1652, de dag waarop Peeter Thomas, deurwaarder van de Raad van Brabant, vergezeld van 25 soldaten van het garnizoen van Santvliet, de dominee en zijn gevolg er weer uit zette. (1)

Een onrecht was hersteld. Maar de grenslijn bleven "de Staten" aanvechten. Het inmiddels opnieuw uitzetten van de grenslijn door de landmeters Vleugels, v.d. Velde, van Horen en Sprock-

mans in 1651 veranderde er niets aan. Omstreeks Kerstmis 1651 verpachtte rentmeester Justus Turg van Staatse zijde de hoeven en tienden van het klooster. De Staten en Bergen bleven min of meer hun hand op Huijbergen-Tongerlo leggen, die ze er in feite voor de Napoleontische tijd nooit helemaal afhaalde.

In deze omstandigheden reilde en zeilde Huijbergen gedurende 150 jaar. De heerlijkheid Essen-Huijbergen besloeg dus voor een gedeelte ook Huijbergen, maar Tongerlo had geen gewapende macht om zich tegen het Noorden met succes te verdedigen. Huijbergen zat in een moeilijke situatie en koos daardoor veelal "heug tegen meug" de kant van de sterkste, of, zoals het de mensen eigen is, van diegene, die het meeste te bieden had.

Enigszins ingelicht over de plaatselijke omstandigheden zal u het wel en wee van de bevolkingscijfers niet zo vreemd voorkomen.

De waarschijnlijk belangrijkste gegevens die nog in de archieven zijn te vinden is de omslag van het hoofdgeld, en het gemaal uit 1723. Deze is enigszins te vergelijken met een personele belasting met vernoeming van alle gezinsleden. Bij het raadplegen hiervan en kennis te nemen van de verdere gegevens zal blijken dat de Staten letterlijk en figuurlijk over de grens gingen.

"Leyste van het gemaal hooftgelt van alle personen woonachtig binnen den dorpe van Huijbergen resorterende onder het Marquesar van Bergen op den Zoom out boven ende beneden de ses-tien jaeren in te gaan. Primia july 1723 ende expireren ultima juny 1724. Ingevolge 'd ordonatie van haere hoogmog. Heeren Staeten Generaal der vereenighde Nederlanden de date 31 january 1716 ende is als volgt: (2)"

1. Jan Antonissen, Catharina Janssen zijn huis-		
vrouw en Joanna de meyt	3	-
Anna Maria, Antoni en Cornelis de kinderen	-	3
2. Adriaan de Backer, Maria Peeters de vrouw,		
Jacobus ende Nicolaes (zonen) ende Cornelia	5	0
de dochter Jan Gabriël Benedictus, Machiel de		
kinderen	0	4

3. Peter de Backer, Elisabeth de Bruyn zijn huysvrouw en Jan den knecht	3	0
4. Adriaentie de Backer	1	0
5. Geeraert Balemans, Lucia Balemans, Catharina Snels	3	0
Jan en Carlo de Sonen, Joanna en Jenne, Marianne en Catharina de dochters	-	6
6. Andries Bogaerts <u>Stadhouder</u> , Catharina Loyen de vrouw, Jacobus den soone, Dingeman den knecht, Lucia de dochter	5	0
Peter den soon en Jenne-Maria, de dochter	0	2
7. Cornelis Bincken, Peeternella Claeren, syn huysvrouwe, Geertruy Antonissen	3	-
8. Anna Catharine Borreken, ende Joanna van de Greijn	2	-
9. Jan Delien, en Cornelia Peeters zijn moeder	2	-
10. Cornelis Dielbeeck, Quirina Heestermans zijn vrouw Peter en Joris de sonen, Quirina de dochter	5	-
Cornelia, Jacomina en Gabriel de kinderen	-	3
11. Peeter Dielbeeck, Andriaantie Plomppen de vrouw	2	-
Peeter den soon en Janna de dochter	-	2
12. Denis Dingemans, Cornelia Hendricx de vrouw	3	-
Jan Peeters den knecht	3	-
Mieken den dochter, Peeter den koeynwachter	-	2
13. Isabella van Eyck	1	-
14. Cornelis Gabriëls, Mayken de vrouw, Willem en Merten den soonen,	5	-
Cornelia de Meyt, Anna Marie de dochter	-	1
15. Adriaan van Gorp, Jenneken Oerlemans zijn vrouw, Marijnis den knecht, Maricken van Gorp, Claes Oerlemans, en Jacob Hendricx van Gorp	6	0
16. Jan Cornelissen Hectors, Elisabeth Testers de vrouw, Cornelis en Jacobus de soonen	4	-
Joanna ende Annemarie ende Lisebeth de kinderen	-	3

17. Merten Hectors, Barbara van Campen zijn huys- vrouwe, Joos den knecht, Cornelis den soon Catharina de meyt	5	-
Gabriel en Bernaert (vermoedelijk 2 zonen onder de 16 jaar)	-	2
18. Peter Hectors, Maria van Camppen de vrouw Antonie den knecht Maria de meyt	4	-
Jan den soon, Maria van Gorp en Cornelia van Camppen	-	3
19. Jan Peeterssen Hoecx, Marie Adriaensen Plomppen de vrouwe, Antoni den knecht Adriaan Adriaentien, Mieken de kinderen Seijken Plompen en Adriaan den Schaep- wachter	3	-
	-	5
20. Stoffel Cornelissen Hoecx en Anna Ver- gauwen sijn vrouw	2	-
Mieken den dochter	-	1
21. Jenneken Heymans	1	-
22. Albertina Janssen, Elisabeth de dochter Peeter den soon	3	-
Catharina de dochter	-	1
23. Clement Janssen en Heyltien Janssen	2	-
24. Cathalijn Jacobs ende Meeus den soon	2	-
25. Kerstiaen Jacobs, Marie ende Lena de dochters	3	-
26. Jan Baptista Campfens, Anna de Doncker syne huysvrouwe, Geertruy Fransen Geertsen Cornelia Bovée en Frans Heestermans	3	-
	-	2
27. Jan van Camppen, Maria Janssen syn huys- vrouwe Dirck den knecht en Janna de meyt Cornelia, Engeltien en Gabriël de kinderen Josyn Hendrickx	4	-
	-	3
Jacobus van Put	1	-
	-	1
28. Machiel van Campen, Cornelia Mertens de vrouw, Dingeman ende Frans de sonen, Adriaentien de dochter	5	-
Catharina en Merten de kinderen	-	2
29. Baudeweijn de Clijn, Adriaentie syn huys- vrouwe en Peeternel de dochter	3	-

	Josyntien de dochter	-	1
30.	Dingeman Cornelissen	1	-
31.	Matthijs van Lommel, Adriaentien Hoecx de vrouw, Mathijs en Niclaes, de knechten Marie de Meyt	5	-
	Hendrick Joanna, Hendricus, Marie de kin- deren Merten de Peuter en Anthony Hoecx	0	6
32.	Geert van Lommel, Catharina Vijvers syn huysvrouw, Jan den knecht, Janneken de meyt	5	-
	Adriaan, Gabriël, Jacobus en Hendrick de sonen, Catharina de dochter	-	5
33.	Antoni Wouters van Loon, Joanna van Velthoven de vrouw, ende Wouter den soon	3	-
34.	Maria Loyen en Catharina de dochter	2	-
	X Maria Loyen en Catharina de dochter	1	1
35.	Adriaan Luysterbergh, Janna Deckers de vrouw Peeter Deckers	3	-
	Jan, Baptist, Cornelis, Antoni, Marie, Lena, en Catharina de kinderen	-	6
36.	Pauwels Maes, Maddeleen Vijvers syn huys- vrouw, Cornelis den soon, Agnes de dochter Hendrick de Schaepwachter, Marie de dochter	4	-
		-	2
37.	Jan van Mechelen, Jennemie van der Heyden (zijn vrouw) Peeter van Loon den knecht Jan den knecht, Marie, Madelon, Adriaentie, Guilliam, Hendrick de kinderen	3	-
		-	5
38.	Jenneken Mertens, Lindert den soon Mieken, Adriaentie de dochters en Cobus Crijnen	2	-
		-	3
39.	Cornelis Mens en Jenneken Janssen syn huysvrouwe, Jenneken de Meyt, Jan den knecht Antoni en Maria de kinderen	4	-
		-	2
40.	Adriaen Nuyts en Cornelia de Vooght syn huysvrouw en Lucas den knecht	3	-
41.	Jan Nuyts en Peeternel Cleeren syn huys- vrouwe, Jan en Cornelis de sonen, Jan den knecht	5	-

Geertruy de dochter- Geertruy van Velthoven en Anna Nuyts	-	3
42. Cornelis Oerlemans en Cornelia Adriaensen de huysvrouwe, Cornelis den knecht, Peeter Oerlemans	4	7
Peeternel de meyt, Niclaes en Adriaan de sonen	-	3
43. Peeter Beernaerts Oerlemans, Jenneken Franken de vrouw, Seyken de dochter Berent, Cornelis en Joanna de kinderen en Janneken en Cornelia Dingemans Nelen	3	-
	0	5
44. Cornelis van Ostaay en Lena Deckers de vrouw	2	0
45. Allegonda Paradans, Siardus den soon Cornelis, Jan ende Catharina de kinderen	2	-
	0	3
46. Jan Aerden Paradans, Gabriël den soon Meeus den knecht, Marie de Meyt Cornelia de dochter ende Peeter den jongen	4	0
	0	2
47. Merten Peeters en Jenneken de vrouw	2	0
48. Cathalyn Pauwels en Cornelis den soon	2	0
49. Geertruy Peeterssen Anna Marie en Cornelia de kinderen	1	-
	-	2
50. Jacob Plompen, Seyken Mertens de huys- vrouwe, Peeternel de dochter Joanna en Maria de dochters, Adriaan den soon	3	-
	0	3
51. Geeraert van Put ende Antoneth syn huys- vrouw Cornelis den knecht Peter den soon en Maria het meyssen	3	-
	-	2
52. Wouter Peijnen en Catharina Testers syn huysvrouwe, Elisabeth Luijcx syn moeder, Wilm de knecht en Lena de meyt. Jacobus Peeters	5	0
	0	1
53. Wouter Schaevers, Maria Augustijns de vrouw Dielis den knecht, Cornelis en Pieter de soene.	3	-
	-	2
54. Peter Siardussen en Anna Peeterssen de huysvrouw	2	-

Gabriël en Siardus de zonen, Gabriel en Daniël de knechten	-	4
55. Jan Smans, Geertruy Jacobs de vrouw		
Elisabeth de Meyt	3	-
Maria de dochter	-	1
56. Meeuws Janssen Smits, Margriet Paradans de vrouw, Cornelia de dochter, Catharine de Meyt en Jan den knecht	5	-
Adriaen den knecht	-	1
57. Machiel Soffers, Jenneken Schom syn huysvrouw Antoni den soon, Adriaentien de dochter	4	-
Peeter den soon, Mieken de dochter Maria Kil	-	3
58. Adrianus Schouteren	1	-
59. Peeter van Velthoven en Peeternel Her- tochs syne huysvrouwe	2	-
Cornelis den soon en Mieke de dochter	-	2
60. Jan Verhesen (valkenier), Antoneth syn huysvrouwe, Jan Gabriel, Marie en Helena de kinderen	2	-
	-	4
61. Wilhelmina Janssen (armlastig)	1	-

De heren besluiten met vast stellen dat er 188 boven de 16 jaar en 121 onder de 16 jaar onder het ressort van het Markiezaat te Huybergen wonen.

De vaststelling was om velerlei redenen onjuist.

1e Had men, Maria Loyen en haar dochter 2 keer op de lijst gezet (zie X)

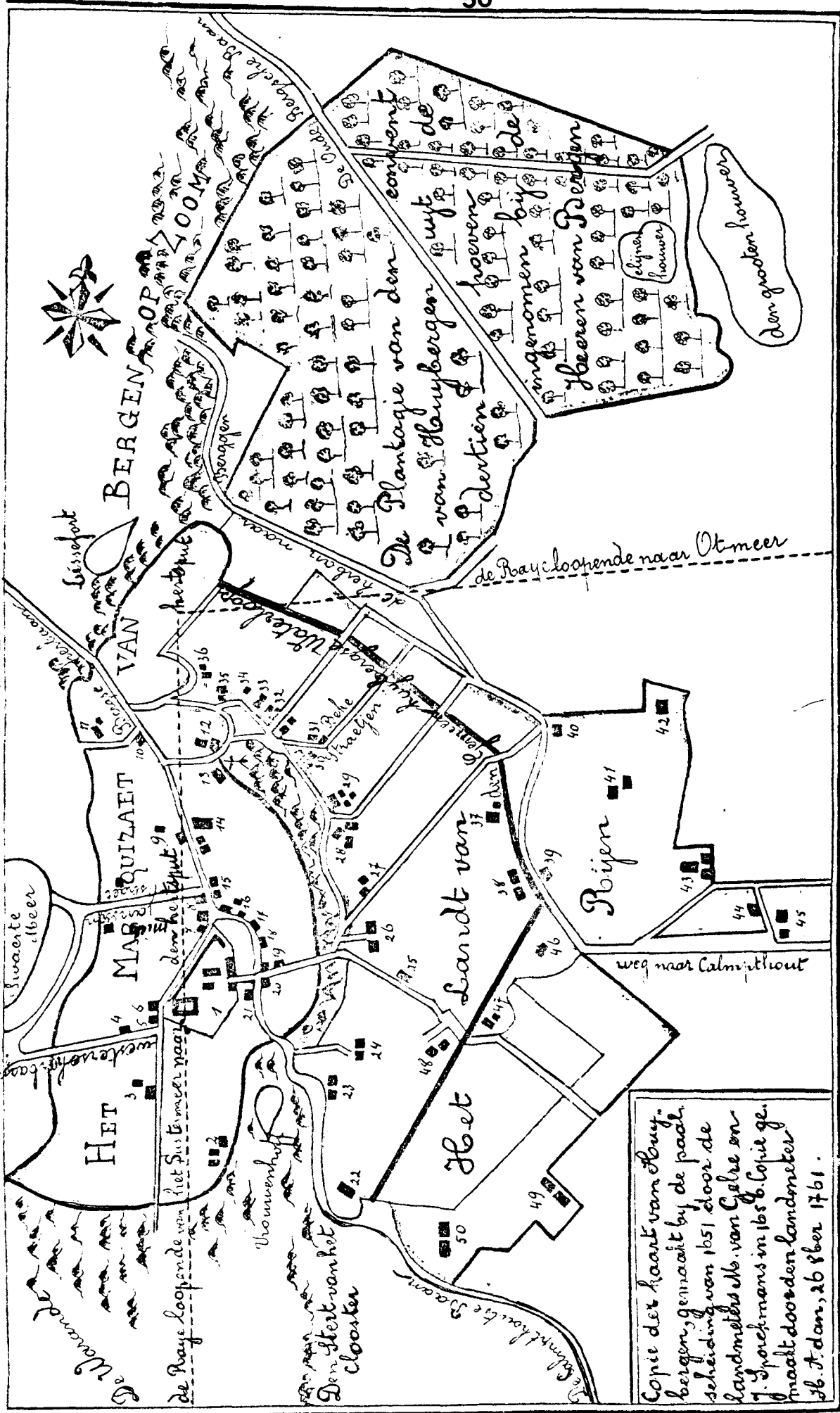
2e Een armlastige Wilhelmina werd door haar status niet bijgeteld.

3e De Wilhelmiëten werden er niet bijgeteld. Waarschijnlijk om de inbreuk een beetje in het vage te laten.

Als we de bewoners van het klooster op 5 stellen komen we voor Huybergen dorp op 313 inwoners. Als we het kaartje van 1651 overzien kunnen we, alleen maar concluderen dat men zich van de grens in feite niets aangetrokken had.

De Staten "boerden" rustig op het gebied van Essen-Kalmthout en hadden wat dat betreft aan Tongerlo geen boodschap.

Hijbergen *

Copie der kaart van Huybergen, gemaakt by de paalen scheiding van 1651 door de landmeters M. van Celhe en J. Sporchmans in 1656. Copie gemaakt door den landmeter J. A. van, 26 febr 1761.

1 = Clooster.	16 = Mierste.	31 = hebbinge.	46 = meelgeer.
2 = Zuydehoove.	17 = Schoonste.	32 = hebbinge.	47 = Jan domus.
3 = Scherpe Thum.	18 = de midde.	33 = miltre halm.	48 = de steene hoove.
4 = Weter pier.	19 = de rive.	34 = miltre hoove.	49 = conelis naekte.
5 = mertenschoon.	20 = de rive.	35 = de rive.	50 = spijter lachere.
	21 = de rive.	36 = de rive.	
	22 = de rive.	37 = de rive.	
	23 = de rive.	38 = de rive.	
	24 = de rive.	39 = de rive.	
	25 = de rive.	40 = de rive.	
	26 = de rive.	41 = de rive.	
	27 = de rive.	42 = de rive.	
	28 = de rive.	43 = de rive.	
	29 = de rive.	44 = de rive.	
	30 = de rive.	45 = de rive.	
	31 = de rive.	46 = de rive.	
	32 = de rive.	47 = de rive.	
	33 = de rive.	48 = de rive.	
	34 = de rive.	49 = de rive.	
	35 = de rive.	50 = de rive.	

--- is oude landsgrens voor + 1800

Maar hoe lag deze zaak nu werkelijk?

Een afdoend antwoord valt moeilijk te geven. Deskundigen hebben zich hierover het hoofd al gebroken zonder er volledig uit te komen. Een ding staat vast. De heren hoogmogenden deden met Huijbergen zo ongeveer wat ze wilden. En een strak volgehouden lijn valt er niet in te ontdekken.

De telling van 1723 strekte zich waarschijnlijk uit over een gebied van ten westen van de grens tot op Kalmthouts territorium tot aan de Oude Watergang (3).

Als we deze cijfers nader ontleden komen we voor Huijbergen tot de volgende gegevens:

Aantal gezinnen 62 inclusief de Wilhelmiëten

1. Volledige gezinnen	43 mannen en 43 vrouwen	is	86 personen
2. Weduwen	8	is	8 ,,
3. Weduwnaars	2	is	2 ,,
4. Alleenstaanden	<u>9</u>	is	9 ,,
Totaal	62 gezinnen		
5. Kinderen boven de 16 jaar		is	38 personen
6. Kinderen beneden de 16 jaar		is	104 ,,
7. Dienstboden zijnde: meiden en knechts boven de 16 jaar		is	31 personen
8. Dienstboden zijnde: meiden en knechts beneden de 16 jaar		is	18 ,,
9. Thuisliggers: inwonende personen boven de 16 jaar die niet als meid of knecht vermeld staan		is	17 personen
		Totaal:	<u>313</u> personen

In procenten gemiddelde gezinsgrootte 5.048 pers.

1. Volledige gezinnen 69.3% van de gezinnen van het inwonerstal		27.47%
2. Onvolledige gezinnen 30.7% van de gezinnen van het inwonerstal		
Waarvan:		
3. Weduwen 12.9% van het inwonerstal		2.55%
4. Weduwnaars 13.3%	,, ,, ,,	0.64%
5. Alleenstaanden 14.5%	,, ,, ,,	2.88%
6. Kinderen beneden 16 jaar	,, ,, ,,	33.23%
7. Kinderen boven 16 jaar	,, ,, ,,	12.14%
8. Dienstboden onder 16 jaar	,, ,, ,,	5.75%
9. Dienstboden boven 16 jaar	,, ,, ,,	9.91%
10. Thuisligger		<u>5.43%</u>
Totaal		100 %

Als we deze cijfers over Huijbergen met die van 2 aangrenzende heerlijkheden Hoogerheide en Woensdrecht in die tijd vergelijken, komen we voor deze tot volgende cijfers en conclusies (4):

Aantal gezinnen	15		
Hoogerheide	1725		
1. Volledige gezinnen:	10 mannen en 10 vrouwen =	20 pers.	
2. Weduwen	2 =	2 ,,	
3. Weduwnaars	- =	- ,,	
4. Alleenstaanden	<u>3</u> =	3 ,,	
Totaal gezinnen	15		
5. Kinderen beneden 16 jaar		36 ,,	
6. Kinderen boven 16 jaar		3 ,,	
7. Dienstboden onder 16 jaar		7 ,,	
8. Dienstboden boven 16 jaar		10 ,,	
9. Thuisliggers		<u>4</u> ,,	
		Totaal: 85	,,

Gemiddelde gezinsgrootte 5,7 pers.

In procenten:

1. Volledige gezinnen	66,6%	van de gezinnen van het					
inwonerstal							23,54%
2. Onvolledige gezinnen	33.4%						
Waarvan:							
3. Weduwen	13.3%	,,	,,	,,	,,		2.35%
4. Weduwnaars	-						-
5. Alleenstaanden	20.1%	,,	,,	,,	,,		3.52%
6. Kinderen beneden							
16 jaar		,,	,,	,,	,,		42.38%
7. Kinderen boven							
16 jaar		,,	,,	,,	,,		3.52%
8. Dienstboden onder							
16 jaar		,,	,,	,,	,,		8.25%
9. Dienstboden boven							
16 jaar		,,	,,	,,	,,		11.75%
10. Thuisliggers		,,	,,	,,	,,		<u>4.70%</u>
						Totaal:100	%

Woensdrécht 1723 (5)

Aantal gezinnen: 62

1. Volledige gezinnen	47 mannen en 47 vrouwen	is	94 personen
2. Weduwen	8	is	8 ,,
3. Weduwnaars	2	is	2 ,,
4. Alleenstaanden	<u>5</u>	is	5 ,,
Totaal gezinnen	62		
5. Kinderen beneden			
16 jaar incl. 4			
armlastige kinderen			102 ,,
6. Kinderen boven 16			
jaar			18 ,,
7. Dienstboden onder			
16 jaar			27 ,,
8. Dienstboden boven			
16 jaar			43 ,,
9. Thuisliggers			<u>13 ,,</u>
Totaal inwoners			312 personen
Gemiddelde gezinsgrootte	5.032 pers.		

In procenten:

1. Volledige gezinnen	75.8%	van de gezinnen.	Van het inwoners-	
			stal	30.1%
2. Onvolledige gezinnen	24.2%	van de gezinnen		
Waarvan:				
3. Weduwen	13	% van het inwonerstal		2.56%
4. Weduwnaars	3.2%	„ „ „		0.64%
5. Alleenstaanden	8.0%	„ „ „		1.60%
Totaal	<u>100</u>	%		
6. Kinderen beneden 16 jaar		„ „ „		32.72%
7. Kinderen boven 16 jaar		„ „ „		5.77%
8. Dienstboden onder 16 jaar		„ „ „		8.65%
9. Dienstboden boven 16 jaar		„ „ „		13.78%
10. Thuisliggers		„ „ „		<u>4.17%</u>
			Totaal:	100 %

Wat bij deze drie plaatsen opvalt is het geringe aantal inwoners van Hoogerheide ten opzichte van Huijbergen en Woensdrecht. Daarnaast zijn de gezinnen in Hoogerheide groter. Eveneens het percentage kinderen beneden de 16 jaar. Bij deze kinderen zijn ook ondergebracht de in de gezinnen aanwezige wezen, hokkinderen en armlastige kinderen.

Het percentage dienstboden is het hoogste in Woensdrecht en Hoogerheide. Dit houdt verband met de grotere landbouwbedrijven aldaar.

Huijbergen was in feite niet volledig. Het gehucht de Moerkant, ook wel Moer geneemd, lag ten Noorden van de Oude Watergang en kerkte tot in de 19e eeuw te Huijbergen. Het was helemaal gericht op Huybergen onbegrepen de wettelijke zaken.

Officieel was het parochie Kalmthout maar de zielzorg werd door de Wilhelmiëten uitgeoefend.

Gedurende bepaalde perioden uit de 18e eeuw moesten de doopelingen van Moer, door de prior van Huijbergen worden doorgegeven aan de pastoor van Kalmthout. Uit een copie van deze doopgegevens hebben we de dopen gelicht over 10 jaar.

Namelijk de jaren 1717 t/m 1726 (6).

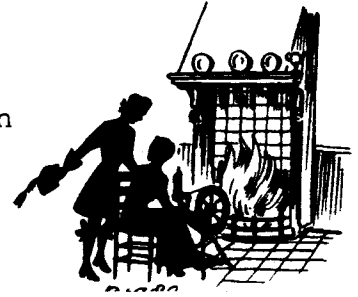
Hierdoor verkregen we de namen van de echtparen die gedurende die tijd kinderen kregen.

Het waren:

Wouter Adriaansen	x	Anna Domen
Willem Aertsen	x	Maria Commisaris
Jacobus Anthonisen	x	Amelberga Jansen Oerlemans
Joan Cornelissen		
v.d. Berg	x	Joanna Peters Sloven
J. v.d. Bergh	x	Joanna Peters Dielbeeck
Petrus Beijers	x	Maria Janssen Paridans
Michiel Bogaerts	x	Antonia Cornelissen Loyen
Petrus Cornelissen	x	Cornelia Martens
J. Jansen Dilién	x	Cecilia Anthonissen
Petrus van Dijck	x	Anna Cornelissen Sloven
Joannes Marijnissen		
Hageneers	x	Joanna Peters Buyck
Petrus Mathijssen		
Hoeckx	x	Joanna Gabriëls
Cornelis Stoffels		
Hoeckx	x	Adriana Adriaansen Nuyts
Martinus Hectors	x	Cornelia Anthonissen van Meer
Jacobs	x	Adriana Mertens Somers
Hendrik Adriaansen		
van Loon	x	Maria Jansen van Turnhout
van de Langereyt	x	?
Cornelis Jansen		
Maes	x	Catharina Jansen v.d. Bergh
Van Meir	x	Anthonissen
		Sebelia Malimans kreeg onw. kind
van Meer	x	Cornelia Jacobs van Dijck
Petrus Mathijsen	x	Joanna van Dijck
Joannes Mathijsen	x	Maria Marijnissen Hageneers
Petrus Nuyts	x	Joanna Cornelissen v.d. Bergh
Adrianus Dingemans		
Nelen	x	Adriana Petersen Clerckxs
Gommeer van Ostaay	x	Allegondis van Loon
Nicolaas Jansen		
Oerlemans	x	Apollonia van Halteren

Petrus Jacobs			
Pluyms	x		Catharina Cornelissen v.d. Bergh
Van Put	x		Cath. Jansen Vijvers
Adriaan Claasen			
de Vooght	x		Cornelia Smans
Petrus Vinckevangers	x		Joanna Adriaansen
Hubertus van Wijck	x		?
Egedius Jacobs de			
Waal	x		?

Subtotaal van 33 echtparen waarvan sommige namen vrijwel onleesbaar waren. Van het jaar 1718 zijn wel de dopen doch niet de namen van de echtparen opgenomen.

Naar rato van de andere echtparen kunnen er hiervoor 3 worden bijgeteld zodat het aantal vruchtbare huwelijken in die periode op 36 gesteld kan worden.

Vanzelfsprekend zullen er ook alleenwonenden en een paar oudere echtparen gewoond hebben. Deze hebben we gemeend weg te mogen laten vallen tegen huwelijken met borelingen die door sterfgevallen gedurende de tienjarige periode opgehouden hebben te bestaan.

Het aantal kinderen wat in genoemde jaren is geboren op de Moerkant is 72.

Over dezelfde periode 1717 t/m 1726 was het aantal geboorten te Huijbergen dorp 101 (7)

Nemen we voor Moer het algemeen aanvaarde getal van 5 personen per gezin, dan mogen we met enig voorbehoud de bevolking in 1723 aldaar op 180 personen schatten.

Zo voorbarig is dit niet gezien een telling "Hoofden en Beestentelling" uit 1695 (8) die ongetwijfeld over de Moerkant gaat, en over 28 gezinnen handelt.

Het gehele bewoningsgebied omvatte dus \pm 490 personen.

Dat Huijbergen-dorp in 1723 geheel als staats werd aangemerkt hoeft eigenlijk toch niet zo verwonderlijk voor te komen.

In het begin van de 18e eeuw kwam Huijbergen geleidelijk in Staats vaarwater. Men betaalde de persoonlijke lasten alsof Huijbergen geheel tot het Markiezaat hoorde.

Grondlasten betaalde men alleen voor het Staats gedeelte en men

wilde men niet méér toegeven omdat het bestaan van het klooster daarmee in het geding was. Betaalde men grondlasten dan deed men dat onder protest. Dat men zich toch tot de Staten aange-trokken voelde, kwam omdat de maatregelen tegen de R.K. Gods-dienst wat waren verzacht.

Verder erkende de Staten nog steeds de grenslijn niet. Hierdoor was enige meegaandheid geboden. Een ander, gewichtig punt was, dat de Wilhelmiëten met de abt van Tongerlo overhoop lag over de tienden van het Huijbergs Moer. Deze werden door de abt op-geëist omdat het parochie Kalmthout was, maar eigenlijk aan de Wilhelmiëten hoorden omdat die er de zielzorg uitoefende (8). Zo naderde men de jaren 1746-1748 waarin heel de streek ontred-derd was wegens de aanval op Bergen op Zoom door de Fransen. Bergen viel in de herfst van 1747. De Wilhelmiëten kregen be-zoek van 120 huzaren van het regiment Trangipani en van ruim 400 man van Carnabé Wallon. De troepen richtten in Huijbergen zoveel schade aan dat verschillende bewoners vluchtten.

Epidemiën teisterden bevolking, en de landerijen dreigden weer tot woestenijen te vervallen. De bewoners werden afgeperst en de overblijvende waren hierdoor vrijwel tot de bedelstaf ge-bracht. De bevolking, die tot 1746 overal gestegen was, daalde in een vrij grote straal drastisch.

Van Huijbergen zijn ons geen exacte cijfers bekend. Als voor-beeld Hoogerheide en Woensdrecht.

Hoogerheide bezat in 1746	136 inwoners (9)
In 1749 gedaald tot	93 inwoners (10)
Woensdrecht telde in 1745	396 inwoners (11)
Bij de telling in 1749 waren er nog	297 inwoners (12)

Het eerste aanknopingspunt na de oorlog van 1747, met Huijber-ge-dorp is de omslag op het hoofdgeld van 1754 (13). Er wa-ren in dat jaar 282 inwoners. In 1758 is dit aantal gestegen tot 293 (14).

De teruggang in de periode 1746-1749 (15) moet te Huijbergen groot geweest zijn. Daarnaast blijkt te Hoogerheide in 1756 (16) de bevolking weer opgelopen te zijn tot 117 inwoners. In 1758 waren er 159 zielen (17). Woensdrecht had in 1753 weer 341 in-

inwoners (18).

Volgens de telling van 1757 was dit inwonertal gestegen tot 387 (19).

In Huijbergen steeg het inwonertal in dezelfde periode tegenover Woensdrecht en vooral Hoogerheide, dus vrij traag.

Waarschijnlijk is dat te verklaren door het feit dat de aanwezigheid van de polders onder die dorpen meer arbeidskrachten aantrokken, die vestingen in de hand werkten.

Trouwens, een overzicht van de borgbrieven betreffende beide plaatsen vertonen een belangrijk immigratie overschot.

In het verdere verloop van de 18e eeuw zijn de gegevens over de bevolkingscijfers van Huijbergen eerder schaars.

Over de gezinnen die wij voor afkomstig van de Moerkant aanzien weten we meer.

1765	28 gezinnen	(20)
1775	30 gezinnen	(21)
1794	37 gezinnen	(22)

Tegenover het aantal gezinnen in 1723 op de Moerkant liggen deze cijfers i.v.m. het tijdsverschil in een redelijke verhouding.

Bij de volkstelling onder Kalmthout in 1786 vinden we de Moerkant met 187 inwoners (23).

Ook deze cijfers passen geheel in het beeld.

In het begin van de Franse Tijd wordt Huijbergen tegelijk met geheel België bij Frankrijk ingelijfd.

Beurtelings wisselen dan de gegevens die echter dermate fluctueren, dat ze statistisch minder betrouwbaar zijn.

De situatie wat betreft de grens met Kalmthout was wat onoverzichtelijk tijdens het Franse regiem.

Daar kwam nog bij dat Hoogerheide vanaf November 1810 tot 1821 met Huijbergen was samengevoegd.

Huijbergen had respectievelijk:

1816	497 inwoners
1822	372 inwoners
1823	375 inwoners

1840	450 inwoners met 73 huisgezinnen
1851	495 inwoners
1855	501 inwoners
1865	674 inwoners
1870	664 inwoners
1880	713 inwoners
1900	832 inwoners
1920	1024 inwoners
1940	1167 inwoners
1944	728 inwoners
1960	1475 inwoners
1970	1763 inwoners
1977	2286 inwoners (24)

Tijdens de Napoleontische tijd zijn er met betrekking tot de grens besluiten genomen die de grenzen zouden wijzigen.

Huybergen werd in 1810 bij het kanton Bergen op Zoom, arrondissement Breda, gevoegd. Het lot van Huijbergen - Kalmthout was hiermede bezegeld.

Onder het Verenigd Koninkrijk werden in 1821 de gemeentegrenzen vastgesteld. Een wet van 22 december 1825 bracht verandering aan de grens tussen Kalmthout en Huybergen.

Deze was tevens de grens tussen Noord Brabant en de provincie Antwerpen. Bij de scheiding tussen Noord en Zuid werden in de grens met Huybergen nog wat kleine veranderingen aangebracht. Deze kwamen in de grensafbakening van 1843 tot uiting (25).

De grens was eindelijk tot "rust" gekomen en werd een situatie vastgelegd die de facto allang bestond. De aansluiting van Hoogerheide bij Huybergen in 1810 en de scheiding in 1821 zijn in de bevolkingsgrafiek goed merkbaar.

De aanwas vanaf 1855 is voor een vrij belangrijk gedeelte te danken aan de vestiging van het instituut St. Marie.

Terugziende mag men zeggen dat het goede besluiten zijn geweest die Huybergen geheel bij het Koninkrijk der Nederlanden brachten.

Met Kalmthout dat 12 km veraf lag had het alleen maar territoriale en "heerlijke" bindingen. Bovendien maakte het al gedurende eeuwen deel uit van het verzorgingsgebied van Bergen op Zoom.

Huybergen, waar in langvervlogen tijden zich zoveel heeft afgespeeld, is een welgelegen en schone gemeente geworden. Een gemeente waar het aangenaam is te verblijven en waar in feite niets meer herinnerd aan haar ligging onder verschillende nationaliteiten.

A.J. Pijnen.

Noten:

1. Geschiedenis van het klooster te Huijbergen 1906 blz. 44-153.
2. Omslag van het hoofdgeld en het gemaal 1723.
3. Kaartje door H. Adan, copie van de kaart Van Gelre en Sporckmans.
4. Omslag van het hoofdgeld en gemaal Hoogerheide. Gemeentearchief Woensdrecht. Inventno. 835.
5. Omslag hoofdgeld en gemaal Woensdrecht 1723
Gemeentearchief Woensdrecht inventarisno. 331.
6. Copie doopboek Huijbergen no.6. Gemeentearchief Huijbergen.
8. Geschiedenis van het Klooster te Huijbergen 1906 blz. 200
9. Omslag Hoofdgeld en Gemaal Hoogerheide 1748.
Gemeentearchief Woensdrecht inventarisno. 846.
10. Ibidem 1749 Inventarisno. 848.
11. Omslag "Hoofdgeld en Gemaal" Woensdrecht 1745.
Gemeentearchief Woensdrecht Inventarisno. 345.
12. Ibidem 1749 inventarisno. 348.
13. Omslag "Hoofdgeld en Gemaal" Huijbergen, inventarisno.H48
14. Ibidem Inventarisno. H 88
15. Geschiedenis van het Klooster te Huijbergen 1906
Blz. 211-213.
16. Omslag "Hoofdgeld en Gemaal" Hoogerheide.
Gemeentearchief Woensdrecht. Inventarisno. 851.
17. Ibidem Inventarisno. 853.
18. Omslag "Hoofdgeld en Gemaal Woensdrecht 1753."
Inventarisno. 352
19. Ibidem 1757 inventarisno. 354
20. Hoofden en beestentelling Kalmthout GAK 23
Gemeentearchief Kalmthout.
21. Ibidem
22. Ibidem

23. Ibidem
24. De Heeren XVII van Nassau Brabant, artikel J. van Donschot.
"Huijbergen vanaf 1811 en gegevens bevolkingsregisters
Huijbergen".
25. Kalmthoutania 1977 deel 1-2 Rob Havermans.
Grenzen en grenswijzigingen Essen-Kalmthout-Huijbergen
blz. 1 - 40.

SODOMIE EN SODOM NIET

Alvorens dit verhaal gestalte te geven is het billijk een verklaring te verstrekken omtrent het vrij veelvuldig verschijnen van stukken in "Tijding" met een criminele achtergrond.

In de Rijksarchieven der onderscheidene provincies, bevinden zich in hoofdzaak verslagen van de dingrollen, het gerechtelijk archief "criminele rolle", schepenkennisse, en notariële akten. Deze zijn afkomstig uit de oude archieven etc., van de in de betreffende provincie gelegen gemeenten.

Voor de in het oude Zuidkwartier gelegen gemeenten ontbreken de stukken uit de notariaten vrijwel geheel. Voor zover nog bestaand, zijn deze meestal in een depot in het oosten des lands opgeslagen. Daardoor zijn zij in feite zo goed als onbereikbaar geworden.

Van al deze dokumenten mogen de kriminele zaken tot de belangrijkste worden gerekend. Zij werpen het licht op de rechtsgang, de strafoplegging en tenuitvoerlegging daarvan uit een ver verleden.

Anderzijds geven ze inzicht omtrent het taalgebruik en datgene wat men ten opzichte van nu, misdadig achtte. Kortom een vergelijking van het kollektief geweten, waardoor men inzage krijgt van het denken en handelen in die tijd dat mede deel heeft uitgemaakt of uitmaakt van het cultuurpatroon.

Het zou echter voorbarig en onjuist zijn het cultuurpatrimonium uit een bepaald tijdperk alleen aan de kriminaliteit op te hangen. Hierdoor zou immers een scheef en denigrerend beeld ontstaan. Een beeld dat noch de geschiedenis noch de bevolking, en zeker niet de waarheid recht zou doen.

Echte kriminele zaken van enige omvang waren er echter weinig. Dit werd mede in de hand gewerkt door de zware straffen zoals brandmerken, verminkingen en terechtstellingen; straffen welke overal in den lande werden toegepast.

De kriminaliteit was in onze streken echter niet groter dan elders. Natuurlijk is er o.a. na de 80-jarige oorlog smokkelarij langs de grens geweest. Maar men zou, wanneer de grens door andere gewesten gelopen zou hebben, ook daar aan smokkelen hebben gedaan.

Hiervan is echter zo goed als niets te vinden in de archieven. Smokkelarij is in feite belastingontduiking, en belastingontduiking op "grote" schaal kan onmogelijk het werk van de "kleine" man zijn, en die waren er ook in onze dorpen het meest.

Wat echter in de gerechtelijke stukken bijzonder opvalt is, dat sommige bij andere "zware" zaken, de strafmaat wel werd opgelegd doch om dikwijls duistere redenen nooit werd uitgevoerd.

Ook werden zaken aangedragen die zeer twijfelachtig, lachwekkend en daarnaast nog triest waren ook.

Een van deze gevallen speelde zich kort voor 1800 te Putte af. Doch vanwege het gegeven, had dit zich overal elders kunnen voordoen.

Zoals de lezer uit de aanhef al begrepen zal hebben, gaat het hier om een geval, of een vermeend geval van homofilie.

Ik ben er mij van bewust een omstreden begrip aan te roeren, waarover diverse standpunten worden ingenomen. Wat echter niet in twijfel te trekken is, is, dat de homofilie in feite al zo lang bestaat als de mens zelf.

Een van de eerste vermeldingen hierover vinden we in de bijbel over de vernietiging van Sodoma en Gomorra. (1.) Door de hedendaagse wetenschap wordt die reden van vernietiging nogal in twijfel getrokken. Maar, omdat een te boek gesteld verhaal in de regel nooit geheel verzonnen is mogen we veronderstellen, dat de homofilie in die gebieden voorkwam.

Verder is het algemeen bekend, dat in het Franse vreemdelingenlegioen de homofilie hoogtij vierde.

Voor de meestal van alle kommunikatie verstoken legionairs, verblijvende op eenzame woestijnposten in Noord-Afrika, was dit min of meer een samenloop van omstandigheden. Ook andere, in eenzaamheid verblijvende mannengemeenschappen zonder een bepaalde gelofte, zullen hiervoor altijd wat meer ontvankelijk zijn.

Omdat het gegeven in het verleden altijd tot het rin of meer "smerige" werd gerekend, was het op zijn minst verdacht. Dikwijls werd verschrikkelijk hard en onchristelijk opgetreden.

Vrij recent heeft de grootste slager aller tijden, wijlen Adolf Hitler, hen naar de gaskamer verwezen. Maar hoe men nu, of later ook over homofilie moge denken, nimmer mag dit uitmonden in vervolging of zoals zelfs in het verleden gebeurd is, moord!

Kennisnemers zullen deze toelichting wat lang, en misschien zelfs te lang vinden, doch ik achtte deze nodig, om, de lezer te overtuigen dat met dit artikel geen opzet in welke richting dan ook in het spel is.

Integendeel, het zal u alleen worden verhaald, omwille van de zeldzaamheid van dergelijke gegevens uit die tijd.

Een tijd waarin over alles wat te recht of niet terecht ongepast werd gevonden liever zweeg en dat daardoor met geheim-

zinnigheid werd overladen.

In Putte was dit in 1792 eens niet het geval en daardoor kan men zich ook overtuigen met welke "waardigheid" zich de heterofielen zich in deze kwestie hebben gedragen.

Het was een ietwat vreemdsoortig verhaal wat diverse inwoners van Nederlands Putte en van even over de grens begin september 1792 voor de autoriteiten aldaar in een verklaring lieten vastleggen.

Het waren:

Elisabeth de Bouchere uit Gierle (Kempen), Geertrui de Graaf, deze beiden uit Putte (2).

Verder Jan van Oevelen uit Stabroek, Cornelis van Thillo en Gummarus de Haas. De laatste twee allebei uit Hoevenen.

Elisabeth de Bouchere en Geertrui de Graaf vertelden dat op de late avond van 29 augustus 1792, tussen 9 en 10 uur ene Cornelis Simons uit Tholen, aan huis gekomen was van Adriaan de Volder, en kort daarna weer was vertrokken.

Wat later was Simons terug gekomen en had Adriaan de Volder, die waarschijnlijk eerst niet had opengedaan, uit zijn bed geklopt waarop de Volder de deur opende. Samen met de Simons glipten Corn. Pulles, Jac. Guns en nog een persoon, welke ze niet kenden, naar binnen.

Daarna hebben ze gezien dat deze "brave lieden" Adriaan hebben "meegesleept" naar het huis en herberg van Corn. Thijsen en hem gedurende de reis met leem hebben beklad. Ook hebben ze nog "gehoort en gesien" dat Francus Theuns, Van der Perre en zekere Corn. Kapteyn, knecht van Corn. Thijsen, na ongeveer twee uur hem weer naar zijn huis hebben willen leiden. (3)

Adriaan zei naar de burgemeester te willen gaan maar zijn metgezellen weigerden dit. Daarna hebben de drie dames hem bij de burgemeester gebracht om zijn verhaal te doen.

De vrouwen hebben ook horen "vertellen", zo zeggen zij, dat

Francus Theuns een kraamstoel uit zijn huis heeft gehaald. Daarna zouden ze in het Cafe van Thijsen "Adriaan de Volder naakt hebben ingeset en om denselven gedanst en velerley discente dingen daarmede hebben gedaan die niet geoorlooft sijn door eene vrouw te verklaaren". (4).

De andere dag is Theuns naar Elisabeth de Brouchere en Geertrui de Graaf gekomen en zou hebben gezegd "dese nagt is het de beurt geweest van Adriaan de Volder, die is een sodomiet en moet eraan en den volgende nagt zal het jullie beurt sijn". (5).

Ze zullen volgens Theuns teveel geweten hebben. Jenneke Spiesens die in feite haar mond nog niet had opengedaan, kreeg op dezelfde dag 30 augustus, bezoek van Anna Cath. van Haren de vrouw van Corn. Thijsen de herbergier. Deze vertelde kort en bondig dat Elisabeth de Brouchere een hoer was.

Jenneke liet dit niet gaan, en noemde Elisabeth een eerlijk juffrouw.

De beide andere dames waren "toevallig" ook weer aanwezig en zagen hoe Anna van Haren, Jenneke Spiesens met een riek aframmelde.

Maar dit betekende nog niet het einde van de verklaring.

Jan van Oevelen, Cees van Thillo en Gummarus Haas bleken toch iets meer te weten van wat er zich in de herberg had afgespeeld.

Ze hadden zich die avond in het cafe van Thijsen bevonden om een pintje Leuvens bier te drinken.

Terwijl ze daar zaten werd om ongeveer tien uur Adriaan de Volder binnen gebracht. "Naakt tot op het hembd welk met leem beklad was". (6).

De escorte zette hem in een kraamstoel, hebben hem vervolgens drank gegeven daarna flink met hem gedanst. Dat heeft een drietal uren geduurd. Jan van Oevelen zei er verder niets van te weten. Van Thillo daarentegen wist zich te herinneren dat men Adriaan buiten zijn kleren aan had laten trekken.

Nog iets meer wist Gummarus Haas die nog gezien had dat Adriaan naar de burgemeester wilde stappen om zich te beklagen over de behandeling.

Ook blijken de laatste drie getuigen Adriaan verschillende malen te hebben ondervraagd wat "sodemieterij" was, maar, dat hij daarop antwoordde zonder te weten wat dat eigenlijk behelsde.

Ten allerlaatste verhelderde het geheugen van Frans Haas nog even en vertelde hij te hebben gezien dat Francus Theuns, Adriaan uit de stoel trok en de meid van Corn. Thijsen "Adriaan van agteren zijn hembd oplichte" (7).

Daarmee was hun verklaring die ze op 13 september 1792 aflegden en ondertekenden ten einde.

Wat te denken van zo een relaas.

Allereerst mag men zich afvragen wat de vrouwelijke getuigen nog zo laat op straat deden.

De straat die een aardendonkere baan was zonder verlichting. Want op genoemd tijdstip moet het, op het eind van augustus, donker zijn geweest.

Het lijkt erop dat we hier met gepatenteerde klapeksters te doen hebben. Van het soort waartegen niets bestand is wanneer het schandaaltjes betreft.

Twijfelachtige berichtgeefsters die hun nieuws vlugger verspreiden dan een krant dit kan doen.

Ze moeten wel het een en ander meer gezien hebben, dan van horen zeggen! (en hebben geweten). Anders waren ze niet vanaf tien tot één uur in de nacht op straat gebleven.

We zien dergelijke figuren al staan, hun neus tegen de kleine ruitjes gedrukt om toch maar niets van het tableau te missen.

De vermoedens omtrent het gedrag van die vrouwen kunnen moeilijk verminderen wetende dat ze de dag na het gebeurde weer zusterlijk bijeen waren ten huize van Jenneke Spiessens om vermoedelijk alles nog eens de revue te laten passeren.

Anna van Haren de vrouw van de herbergier, ook al geen dame van professie, gezien haar uitlating over Elisabeth de Brouchere, en de vaardigheid in het hanteren van de riek, scheen goed te weten waar ze haar vriendinnen kon vinden.

De meid van Thijsen bleek i.v.m. de "bembdslip" ook allerminst de onschuld in persoon te zijn.

De mannen die getuigden bleken met hun verklaringen ook niet zo vlot als voor een goede afhandeling wel nodig was.

Het is wel denkbaar dat ze represailles vreesden indien ze alles nauwkeurig zouden vertellen. Het moet hun toch niet aan 't hart gekomen zijn, ze waren toch niet geheel vies van hetgeen ze zagen, want ze grepen niet in en bleven tot het einde.

De "begeleiders" van Adriaan Volders waren zonder meer liederlijke kerels wiens gedrag van wat er ook over Adriaan waar mocht zijn, op geen enkele manier is goed te praten.

En dit wisten zij zelf heel goed, anders zouden ze niet getracht hebben de gang van Adriaan naar de burgemeester te beletten.

Bij deze ene verklaring bleef het niet en dezelfde dag op 13 september kreeg Adriaan Volders de kans zijn lezing omtrent het gebeurde te doen. Uit zijn relaas bleek wat voor viespeuk Van de Perre eigenlijk wel was en wat voor een dubieuze rol Hr. Simons uit Tholen wel speelde.

Vervolgens kwam aan het licht dat Adriaan bang voor wraak was omdat hij niet veel namen noemde.

Op de bewuste avond was Simons volgens zijn zeggen bij hem gekomen met het verzoek bij hem te blijven slapen. Voor hij deze vraag stelde, had Simons "met hem gestoyt en bij de broek gegrepen" (8)

Kort daarna zijn twee, hem onbekende mannen gekomen, die Simons hebben meegenomen.

Enige tijd daarna kwam Simons terug en klopte op de gesloten deur. Adriaan riep: "wie is daar?". Simons riep: "gij kent me wel, ik wilde bij u blijven slapen".

De Volder, die volgens zijn zeggen, te bed lag, stond op, en ontgrendelde de deur.

Daarna werd hij door twee hem onbekende personen vastgepakt en naar de herberg van Thijsen gebracht. Daar hebben ze met hem rondgesprongen zonder dat hij precies wist wat ze in die tussentijd wel met hem uitgespookt hadden. Nadien hebben ze hem in de "leunstoel" gezet en hem geprest bier, wijn en "ge-never" te drinken, alhoewel Adriaan daar niets voor voelde. Terwijl Adriaan in de stoel zat, heeft "vriend" van de Perre "hem bij het gemacht gegrepen". (9.) Waarop Adriaan hem een slag tegen de koon gaf, welke van de Perre aanstonds met een klap beantwoordde. Vervolgens heeft hij zijn kleren aan mogen trekken en heeft daarna nog enige glazen bier gedronken. Over de rest zweeg hij. (Wel een wat korte verklaring voor een incident dat 2 á 3 uur duurde).

De dag daarna bemerkte de ongetwijfeld versufte Adriaan, dat zijn tafel waarop zijn hoed en daarin zijn horloge lag, was omgesmeten. Een glas van het uurwerk lag op de grond. Het andere was stuk, en daarvan hadden ze de fragmenten in zijn broek gestoken.

Het horloge zelf werd naderhand door Thijsen aan hem afgegeven en gelijk als Adriaan zelf, het zat flink onder de leem.

Alles overschouwende mag men concluderen dat de heren "heterofielen" tegen Adriaan Volders een boosaardig complot opvoerden. Zo kan men ook de summiere mededelingen van Adriaan verklaren, want hij had werkelijk reden om bang voor hen te zijn.

Van wat men hem aanwreef is weinig of eigenlijk niets bewezen. Adriaan Volders komt op ons af als een eenzame figuur zonder veel durf, en zulken zijn in alle tijden al gauw verdacht.

Maar wie hij ook geweest moge zijn, hij is het slachtoffer geworden van benepen kleinzieligheid, lafheid en dorpsroddel.

De vroede vaders van Putte moeten het ook zo hebben aangevoeld en hebben de zaak laten rusten.

En dat was maar het beste zo.

Had men de zaak verder uitgezocht, Adriaan Volders zou er niets mee gewonnen hebben. En zijn ongewenste lijfwachten zouden alleen nog maar een slechter figuur hebben geslagen dan ze al deden.

Resumerend had Adriaan waarschijnlijk helemaal niets met sodomie van doen, en Putte was beslist Sodom niet.

A.J. Pijnen.

Noten

1. Oude Testament O.T. Genesis 19. Uitgave "Het Spectrum", Antwerpen.
2. Rechtelijk archief Putte R20 Rijksarchief 's-Hertogenbosch 1792 Folio 175 rect
3. Ibidem folio 175 verso
4. ,, folio 176 recto
5. ,, folio 176 recto
6. ,, folio 176 verso
7. ,, folio 176 verso
8. ,, folio 177 verso
9. ,, folio 179 recto

LEVENSWIJSHEID

De verschillende decennia van het mensenleven:

Van 1-10 jaar : dit zijn de kinderjaren.

van 10-20 jaar : krijgt de kin al haren.

van 20-30 jaar : is men reeds getrouwd.

van 30-40 jaar : wordt men zoetjes oud.

van 40-50 jaar : gaat men al aan het zakken.

van 50-60 jaar : komen de ongemakken.

van 60-70 jaar : neemt het leven af.

van 70-80 jaar : daalt men in het graf.

van 80-90 jaar : kan men ook nog leven.

van 90-100 jaar : wordt maar zelden gegeven.

OSSENDRECHT IN OUDE WEGEN VII

Vervolg van Tijding 1981. no. 3: We ontleen onze gegevens o.m. aan de kaart van Ossendrecht en Hoogerheide getekend door D.M. Hattinga d.d. 1747.

Kaarten van de bekende landmetersfamilie de gebrueders Petrus Josephus Adan en Henri Adan respectievelijk d.d. 1741 en de kaart van 1761 behorende bij het chijsregister van Ossendrecht. De eerste kadastrale kaarten van het kadaster te Breda d.d. 1825. De facsimile topografische kaart van de topografische dienst te Delft verkend in 1836 en 1856 gegraveerd op het topografisch bureau in 1836.

De kaarten behorende bij de wegenlegger van 1905 en 1947 van de gemeente Ossendrecht. Ter verduidelijking is een kaartje van de plattegrond van de gemeente Ossendrecht bijgevoegd met de situatie van de wegen en straten zoals de wegenlegger der gemeente in 1947 aangaf.

PANNENHOEF

No. 57 op het kaartje, loopt van 't Geleg naar de Putseweg. Op de kaart van Hattinga d.d. 1746 is waar nu Pannenhoef is, nog uitsluitend woest gebied getekend. Op het kaartje van Suringar 1867 staat ook nog woest gebied, maar daar door heen is een weg getekend die overeen zou kunnen komen met de tegenwoordige Pannenhoef.

In de wegenlegger van 1947 wordt gesproken van "de weg langs 't Hemeltje" ('t Hemeltje is een stuk grond waar nu een bungalow staat, vroeger stond er een cafeetje genaamd 't Hemeltje). De naam Pannenhoef treffen we voor het eerst aan op de topografische kaart van 1960. De buurtbewoners noemen het gebied ook wel Panaché; het is mogelijk dat dit woord te maken heeft met het mengen van de grondstof voor een vroeger in de buurt gevestigde pannenfabriek. Het Franse woord Panaché kan namelijk mengsel betekenen of Pannenhoef een latere verbastering hiervan is, is de vraag. Ook wordt wel gezegd Panacher.

Er is geen spoor terug te vinden van een met pannen gedekte boerderij of gebouw die zijn naam aan de weg gegeven zou kun-

nen hebben, of het zou moeten zijn dat het cafeetje 't Hemeltje in een bepaalde periode Pannenhoef geheten heeft. Waarschijnlijk is dit niet, want de 82-jarige oud bewoonster van 't cafeetje kende alleen de naam 't Hemeltje.

DE PERENBERGSEWEG

No. 58 op het kaartje, loopt van de Maarebergseweg onder langs de Maareberg tot de Zandstraat. Op de kaart van Hattinga staat hij vernoemd als "scheidingsweg langs de hoge en lagen landen" en dat geeft precies de situatie, ook van vandaag nog weer. Op de kadastrale kaart van 1825 wordt hij "de weg onder den berg door" genoemd, wat ook een goede benaming is, want hij loopt onder langs de Maareberg.

Op dit zelfde kaartje heet de onverharde weg die van de Zandstraat de polder inloopt richting Schenkeldijk en doodloopt in de wei waarin de zgn. Peerenberg ligt, Perenbergseweg. Na 1947 heeft men het hele stuk Perenbergseweg genoemd. De zo even genoemde onverharde weg loopt op de scheiding tussen de gemeente Woensdrecht en Ossendrecht.

De Peerenberg is een 3,2 m boven NAP liggende verhoging in het landschap; In 1630 vermeld al een archiefstuk van de Wilhelmiëten "Een boerenhoeve plus wei den Peerdeberg". Ook in 1600 bij cijnsvermeldingen Peerdenberch 1).

Volgens Schönfeld bestaat er een woord Paerts of Perdse in de betekenis grenspaal 2). Ook in het Mid.Ned.Handw.boek van Verdam vinden we woorden als Paertse, Peertse in de betekenis van staaf of paal wat ook op een grensscheiding kan duiden 3). Aangezien onze Peerdenberg precies ligt op de grens van de gemeente Woensdrecht en Ossendrecht mogen we hier de betekenis grensberg veronderstellen. Dit lijkt ons waarschijnlijk dan de betekenis Peerd = Paard.

- 1) Broeder Gabriëls, de archieven van de Wilhelmiëten te Huijbergen.
- 2) M. Schönfeld, Veldnamen in Nederland blz. 99, Gijsbers en Van Loon. Arnhem 1980.
- 3) J. Verdam, Middel Nederlandsch Handwoordenboek blz. 463. W. Nijhoff 's-Gravenhage 1976.

DE PLAATSLUIS

No. 59 op het kaartje, loopt van de Koeleweg langs het Geleg en door het natuurgebied van het Staatsbosbeheer Stoppelbergen. Op de kaart van Hattinga is de weg als zodanig nog niet getekend, maar waar hij zou moeten liggen ligt de grens tussen hoog (een deel van de Brabantse wal) en laag (de polder gronden). We mogen veronderstellen dat ook hier, zoals elders, onder langs de Brabantse wal een pad geweest zal zijn. Op de kaart van 1825 is hij al ingetekend op de kaart van 1836 staat de naam Platluis en op die van 1860 staat er ook als naam bij Platluis. Voor we aan de naamsverklaring beginnen moeten we ons eerst afvragen welke naam de juiste is: Platluis of Plaatsluis. De volksmond zegt het eerste. De topografische kaart van 1900 en de wegen legger van 1947 vermelden deftig Plaatsluis. Als we er van uitgaan dat de naam oorspronkelijk Plaatsluis luidde dan dienen we na te gaan of er ter plaatse een sluis geweest kan zijn. Dit is zeer waarschijnlijk: het hoge gedeelte zal in westelijke richting afgewaterd hebben op de kaart van Tirion 18e eeuw zijn stroompjes getekend, en bij de Plaatsluis vinden we nog de Kabeljauwbeek die voor de ontwatering van dit gebied zorgt. Er kan dus een sluis geweest zijn, bewijzen hiervoor ontbreken echter. Een aanwijzing vinden we wel in het feit dat op de kaart van Isaak Tirion een kreek door de westelijk van de Plaatsluis liggende schorren Sluiskil genoemd wordt. Verder kunnen we constateren dat het land daar, als we het vergelijken met de omgeving Hageland en Stoppelbergen geheel vlak (plat) is, dus een aanduiding met "plat" is wel op zijn plaats.

Het woord "plaat" is waarschijnlijk niet oorspronkelijk, want dat zou bij verbastering in de volksmond "plaot" opgeleverd hebben en niet "plat". Nu rest ons nog het woordje "luis", luis of platluis is natuurlijk een vroeger voorkomend ongedierte, dat men daar naar een oponiem genoemd heeft lijkt vreemd, maar komt toch voor. M. Schönfeld blz. 37, vermeld onder Hulst "de platte luis" voor een stuk grond.

Het is dus zeer moeilijk hier een oordeel uit te spreken. Als we toch een keuze moeten maken dan lijkt het waarschijnlijk dat de oorspronkelijke benaming "Platsluis" is geweest en dat

bij wat slordig spreken in de volksmond de s is zoekgeraakt wat Platluis opleverde. Bij het officieel opschrijven door landmeters in de 19e eeuw heeft men er Plaatsluis van gemaakt, wellicht omdat er een met een plaat afsluitbare sluis is geweest.

DE POSTBAAN

No. 60 op het kaartje, loopt van de Putseweg tot aan de Scheidreef, daar bereikt hij Hoogerheides gebied. Vroeger heette ook het stuk in Hoogerheide Postbaan, nu Groene Papegaai. Hij maakte deel uit van de postroute Antwerpen-Putte-Bergen op Zoom en liet Hoogerheide links liggen. Het laatste stukje tot de Putseweg is nog maar enkele jaren verhard.

DE PUTSEWEG

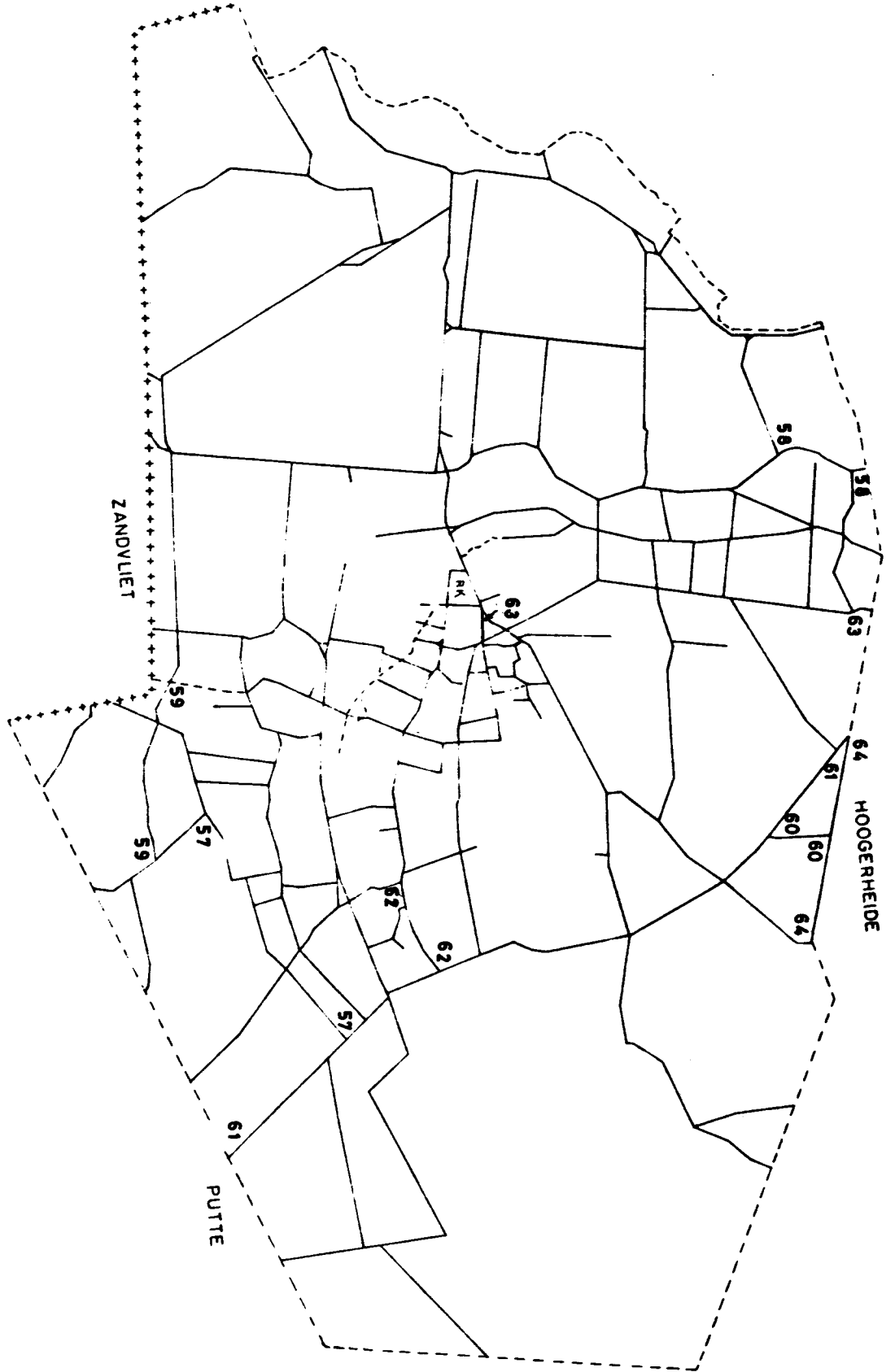
No. 61 op het kaartje, loopt van de gemeentegrens Hoogerheide-Ossendrecht ter hoogte van de Scheidreef tot de gemeentegrens met Putte ter hoogte van de Legerplaats. In de Tijding 1978 no. 3 behandelden we het Hoogerheidense gedeelte van de Putseweg. Hier vermeldden we.

Bij zijn bezoek aan Nederland in het najaar van 1811 heeft keizer Napoleon bij decreet van 16 december 1811 vastgesteld, de aanleg, het herstellen en het onderhouden van wegen in het keizerrijk. Daarbij werden de grote wegen ingedeeld in drie klassen: onder de wegen der 1e klasse de weg no. 2 van Parijs naar Amsterdam, over Antwerpen, Wuustwezel-Zundert-Rijsbergen-Breda enz. naar Amsterdam. Onder de wegen der 3e klasse o.a. de weg no. 65 van Antwerpen naar Haarlem, gaande langs Kapelle-Putte-Hoogerheide-Bergen op Zoom-Steenbergen-Willemstad enz. naar Haarlem 1).

Een vroegere cafehoudster van Jagersrust, Betje Musters, werd altijd "Betje van de stenen" genoemd.

In de 2e helft van de 19e eeuw is op de weg een tijdlang tol geheven i.v.m. verbetering van het wegdek. Het tolhuis was gelegen ongeveer waar nu de Legerplaats Ossendrecht is.

In de dertiger jaren is de kinderkoppen verharding bedekt met een asfaltlaag. Een belangrijke verbetering vormde de aanleg

van een fietspad aan weerszijden in 1978.

Een bijzonderheid is nog dat voor de Putseweg in de periode tussen de twee wereldoorlogen een fietskaart vereist was die f 2,50 per jaar kostte, omdat deze weg behoorde tot de Provinciale wegen. Als men slechts in het bezit was van het toen voor alle andere wegen verplichte fietsplaatje, mocht men de Putseweg niet berijden.

De reizigers over de Putseweg binnen de gemeente Ossendrecht hoefde op hun tocht geen dorst te lijden, want langs het 4760 m. lange traject bevonden zich in de eerste decennia van deze eeuw minstens 9 cafe's.

Ter hoogte van de plaats waar nu de kwekerij van Goris is, stond vroeger het zgn. Tolhuis, een soort afspanning. Dit gebouw stond zo dicht bij de weg dat het regelmatig wit geverfd moest worden om aanrijdingen te voorkomen. Omstreeks de bevrijding is het verdwenen.

- 1) Blz. 152 en 153 van het boek, Napoleon in Nederland, door G.F. Gijsberti Hodenpijl 1904.

PUTSMOLENTJE

No. 62 op het kaartje, loopt van de Putseweg tot de kruising Molenbosstraat-Moleneind. Op de kruising met de Putseweg staat nu het cafe Putsmolentje dat van na 1825 dateert (kadastrale kaart van 1825 vermeldt het nog niet). Op de wegenlegger van 1947 en die van 1905 heet het hele stuk weg van de Putseweg tot aan het dorp Molenstraat. Hiervoor, in de 19e en 18e eeuw wordt dit hele stuk Kerkstraat genoemd, een logische benaming, want het was de rechtstreekse verbinding van de Putseweg naar de kerk. Op de kaart van Hattinga 1746 heet het stuk van het dorp tot de kruising met het Hageland Kerkstraat, en de rest tot de Putseweg, Noortstraat. Dat hij al vroeg een belangrijke verbindingsweg is geweest kunnen we ten eerste opmaken uit het feit dat hij al zo vroeg een naam heeft op de kaarten en ten tweede uit het feit dat hij al in 1905 met keien bestraat was.

DE SCHAPENDREEF

No. 63 op het kaartje, loopt van de kruising Wilhelminastraat-O.L.Vr. ter Duinenlaan in noordelijke richting het bos in tot de gemeentegrens met Hoogerheide; ook verder in Hoogerheide heet hij Schapendreef tot aan de Putseweg. Op de kaart van 1746 is hij nog niet getekend; op de kaart van 1825 staat het gedeelte dat in Ossendrecht begint, maar dit buigt in het bos af in de richting Calfvén (vanuit Ossendrecht gerekend is dit nu de derde weg naar links). Op de wegenlegger van 1905 wordt de weg niet met name genoemd, maar in 1947 wordt hij wel vermeld: 2050 m, onverhard, en dat is hij nog steeds.

Het watertje de Calfvense bosloop kruist de schapendreef, even verder westelijk van de Schapendreef bevond zich een zgn. "drink" (drinkplaats voor de schapen) die door de Calfvense bosloop gevoed werd. De naam Schapendreef-of drift kan verklaard worden als de weg waar langs men de schapen dreef om te gaan drinken en om te gaan eten op de stukken hei die destijds in de omgeving lagen.

DE SCHEIDREEF

No. 64 op het kaartje, loopt van de Putseweg naar de Postbaan-Groene Papegaai en vormt de grensscheiding tussen de gemeente Ossendrecht, en Hoogerheide, wat meteen de naam verklaart. Op de kaart van 1825 loopt de weg nog recht door naar de Abdijlaan over het terrein dat nu van de Camping Familyland is. Ter vervanging loopt er nu een voetpad iets meer zuidelijk langs de grens van het terrein van Familyland. Op oudere kaarten is de Scheidreef nog niet getekend.

Wordt vervolgd.

Hoogerheide, 1982
 werkgroep Toponomie
 J. v.d. Bussche
 Mevr. Nijssse-Steketee
 C.J. van Opdorp
 E. Suijkerbuijk.

